

KIUSAAMINEN JA SEN EHKÄISY VARHAISKASVATUKSESSA

Lasten ja päiväkodin työntekijöiden näkemyksiä kiusaamisesta

LAHDEN AMMATTIKORKEAKOULU
Sosionomi AMK
Sosiaalipedagoginen varhais- ja
nuorisokasvatus
Kevät 2019
Ella Poikolainen
Hertta Teittinen

Tiivistelmä

Tekijät Poikolainen, Ella Teittinen, Hertta	Julkaisun laji Opinnäytetyö, AMK Sivumäärä 39 sivua + 4 liitesivua	Valmistumisaika Kevät 2019
Työn nimi Kiusaaminen ja sen ehkäisy varhaiskasvatuksessa Lasten ja päiväkodin työntekijöiden näkemyksiä kiusaamisesta		
Tutkinto Sosionomi (AMK), Sosiaalipedagoginen varhais- ja nuorisokasvatus		
Tiivistelmä <p>Opinnäytetyön tarkoituksena oli kiusaamisen ehkäisy päiväkodissa. Opinnäytetyön tavoitteena oli selvittää lasten ja työntekijöiden ajatuksia kiusaamisesta ja sitä, missä määrin heidän näkemyksensä kohtaavat. Opinnäytetyön aihe ja tuotos jäsentyivät toimeksiantajan tarpeesta. Aihe on ajankohtainen, sillä vuoden 2018 lopulla kiusaamisesta ja sen ehkäisemisestä kirjattiin muutoksia varhaiskasvatuslakiin ja varhaiskasvatussuunnitelman perusteisiin.</p> <p>Opinnäytetyö oli toiminnallinen, jossa käytettiin laadullisen tutkimuksen menetelmiä. Aineisto kerättiin haastatteluiden ja kyselylomakkeen avulla. Haastattelut pidettiin päiväkodin kahdessa 3-5-vuotiaiden lapsiryhmässä. Kyselylomake laadittiin päiväkodin työntekijöille.</p> <p>Tehdyistä kyselyistä keskeisimpänä tuloksena nousi se, että päiväkodin työntekijät tiedostavat päiväkodissa tapahtuvan kiusaamista ja heillä on tiedossa keinoja kiusaamisen ehkäisemiseksi. Tulosten perusteella, työntekijät kuitenkin käsittelevät ristiriita- ja kiusaamistilanteet samana asiana, eikä heillä ole yhteistä linjaa siihen, miten kiusaamiseen puututaan. Lapsihaastatteluiden perusteella lapset tiesivät, mitä kiusaaminen on ja että se on negatiivinen asia. Haastatteluihin osallistuneista lapsista yli puolet oli kokenut ja nähnyt kiusaamista päiväkodissa.</p> <p>Opinnäytetyön tuotoksena oli kiusaamisen ehkäisyn ja puuttumisen suunnitelma tuoksi päiväkodin arkeen. Tuotoksen tavoitteena oli mahdollistaa päiväkodille yhteisten toimintatapojen luominen ja konkreettisten keinojen löytäminen kiusaamisen ehkäisemiseksi.</p>		
Asiasanat varhaiskasvatus, kiusaaminen, kiusaamisen ehkäisy, kiusaamiseen puuttuminen, sosioemotionaalinen kehitys, sosiaaliset taidot, vuorovaikutus		

Abstract

Authors Poikolainen, Ella Teittinen, Hertta	Type of publication Bachelor's thesis	Published Spring 2019
	Number of pages 39 pages + 4 pages of appendices	
Title of publication Bullying and how to prevent it in Early Childhood Education Childrens' and workers of kindergarten visions about bullying		
Name of Degree Bachelor of Social Services, Social Pedagogy for Early Childhood and Youth Education		
Abstract <p>The purpose of the thesis was prevention of bullying in kindergarten. Aims of the thesis was to investigate the children's and workers' thoughts on bullying and to see whether they are similar. The subject of thesis came from the kindergarten's request. The topic is current importance because at the end of 2018 changes were adopted in early childhood education law and basics of early childhood education.</p> <p>The thesis was functional where qualitative research methods were used. Data was collected from interviews and with a questionnaire. The interviews were conducted at kindergarten's two groups of children aged 3-5. The questionnaire was prepared for the workers at the kindergarten.</p> <p>The main result of the questionnaire was that the kindergarten workers are aware of bullying happening in kindergarten and they have means how to prevent it. However, based on the results, the workers see conflicts and bullying as a same thing and they do not have common line standardized procedures on how to deal and intervene with bullying. Based on children's interviews, they knew what bullying is and knew that it is a negative thing. More than half of the children who participated in the interviews had experienced and seen bullying in the kindergarten.</p> <p>The thesis produced a plan for prevention and intervention of bullying for the kindergarten to use as support in daily working life. Aim of the plan was to enable create common working habits and help finding practical ways to prevent bullying.</p>		
Keywords early childhood education, bullying, prevention of bullying, intervention of bullying, social-emotional development, social skills, interaction		

SISÄLLYS

1	JOHDANTO.....	1
2	OPINNÄYTETYÖN LÄHTÖKOHDAT.....	2
2.1	Opinnäytetyön tausta ja toimeksiantajan kuvaus	2
2.2	Tarkoitus, tavoite ja tutkimuskysymykset	3
3	VARHAISKASVATUS PÄIVÄKODEISSA.....	4
4	LAPSEN SOSIOEMOTIONAALINEN KEHITYS.....	6
4.1	3-5-vuotiaan lapsen kehitysvaiheet.....	6
4.2	Lapsen sosiaaliset suhteet.....	7
4.3	Lapsen sosiaaliset taidot ja vuorovaikutus	8
4.4	Lapsen tunnetaidot ja itsesäätely	8
5	KIUSAAMINEN VARHAISKASVATUKSESSA.....	11
5.1	Kiusaamisen määritelmä.....	11
5.2	Riita- ja konfliktitilanteiden erot kiusaamiseen.....	12
5.3	Kiusaamisen muodot	13
5.4	Kiusaamisen ehkäisy ja siihen puuttuminen varhaiskasvatuksessa	15
6	KÄYTÖSSÄ OLEVAT TOIMINTAMALLIT	19
6.1	PIKI-toimintamalli.....	19
6.2	MiniVerso-toimintamalli.....	19
7	TUTKIMUSMENETELMÄT	21
7.1	Toiminnallinen opinnäytetyö ja laadullisen tutkimuksen periaatteet.....	21
7.2	Aineistonkeruu.....	21
7.3	Aineiston käsittely	24
8	TUTKIMUSTULOKSET.....	26
8.1	Lasten näkemykset kiusaamisesta	26
8.2	Päiväkodin työntekijöiden näkemykset kiusaamisesta	28
8.3	Tutkimustulosten yhteenveto ja johtopäätökset.....	31
9	TUOTOKSEN ESITTELY.....	35
10	LUOTETTAVUUDEN JA EETTISYYDEN TARKASTELUA.....	36
10.1	Luotettavuus	36
10.2	Eettisyys	36
11	POHDINTA.....	38
	LÄHTEET	40
	LIITTEET	44

1 JOHDANTO

Kiusaamisesta puhutaan paljon, ja se on kaikkialle levinnyt ilmiö. Kiusaamistapauksia tulee paljon ilmi, mutta on myös olemassa paljon kiusaamista, josta ei puhuta tai se ei ole tullut esiin. Kiusaamista on täten varmasti vielä enemmän, kuin mitä tällä hetkellä ajatellaan olevan. Nykypäivänä kiusaaminen nähdään vakavana ongelmana, eikä enää ajatella, että se on vain vaihe, josta lapset jossakin vaiheessa kasvavat ulos. (Dupper 2013, 26.) Kiusaamisen on havaittu vaikuttavan myös jatkossa koulussa tapahtuvaan kiusaamiseen, joten kiusaamisen ehkäisy tulisi aloittaa jo varhaiskasvatuksessa (Kirves & Stoor-Grenner 2011, 1).

Opinnäytetyön aiheena on kiusaaminen, sen ehkäisy ja siihen puuttuminen varhaiskasvatuksessa. Opinnäytetyön toimeksiantajana toimii lahtelainen päiväkotitoiminta, ja työn tarkoituksena on kiusaamisen ehkäisy tässä päiväkodissa. Opinnäytetyö on toiminnallinen ja siinä käytetään laadullisen tutkimuksen tutkimusmenetelmiä.

Päiväkodin tarpeesta laadimme tuotoksena päiväkodille työkalun kiusaamisen ehkäisyä ja siihen puuttumista varten. Aihe herätti mielenkiintomme sen ajankohtaisuuden vuoksi. Päivitetty versio varhaiskasvatussuunnitelman perusteista on tullut voimaan 1.1.2019, ja se on otettava käyttöön elokuussa 2019 (Opetushallitus 2018, 3). Päivitettyssä versiossa painotetaan lapsen oikeutta turvalliseen päivähoitoon ilman kiusaamista. Päiväkodin on mietittävä keinoja, joiden avulla päiväkodin työntekijät aikovat ehkäistä kiusaamista. Nämä keinot tulee olla kirjattuna kiusaamisen ehkäisyn ja puuttumisen suunnitelmassa.

Opinnäytetyön sisältö koostuu aiheeseen liittyvästä teoretiedosta sosiaalialan kirjallisuudesta, artikkeleista, varhaiskasvatussuunnitelman perusteista ja elektronisista lähteistä. Teoretiedon tueksi on nostettu keskeisimpiä pykäläitä varhaiskasvatuslaista. Tutkimuskysymykset on valittu tarpeen selvittämisen ja aiheen rajaamisen vuoksi.

2 OPINNÄYTETYÖN LÄHTÖKOHDAT

2.1 Opinnäytetyön tausta ja toimeksiantajan kuvaus

Opinnäytetyöprosessin alussa olimme yhteydessä Lahden varhaiskasvatuspalveluihin ja haimme heiltä tutkimuslupaa työlle. Saimme myönteisen vastauksen ja pääsimme aloittamaan työskentelyn. Tämän jälkeen tapasimme toimeksiantajamme ja laadimme toimeksiantosopimuksen toimeksiantajan ja koulumme välille. Näiden lupien myötä turvasimme työskentelymme ja toimimme ilmi toimeksiantajallemme, että haluamme tehdä työmme huolellisesti. Olimme vastuussa opinnäytetyön suunnittelusta, toteutuksesta ja arvioinnista itse. Opinnäytetyöprosessin aikana osallistuimme koulullamme järjestettäviin ohjauksiin, joissa saimme vastauksia kysymyksiimme sekä tukea opinnäytetyötä ohjaavalta opettajaltamme.

Toimeksiantajamme on kunnallinen päiväkotitoiminta. Päiväkodissa on 135 hoitopaikkaa, 31 työntekijää, ja 8 lapsiryhmää. Päiväkodissa lapsille luodaan fyysisesti ja psyykkisesti turvallinen kasvu- ja oppimisympäristö aikuisten turvallisella läsnäololla. Toiminnan tavoitteena on tukea lasten yksilöllistä kasvua terveeseen itsetuntoon ja myönteiseen minäkuvaan. Päiväkotitoiminta kuuluu Vihreä lippu -kestävän kehityksen ohjelmaan. (Päiväkotitoiminta X 2019.)

Opinnäytetyömme kohdentuu kahteen 3-5-vuotiaiden lasten ryhmään sekä koko päiväkodin henkilökunnalle. Lapsiryhmissä toteutetaan pienryhmätoimintaa noin 7 lapsen ryhmässä, joita päätimme hyödyntää tehdessämme lasten ryhmähaastatteluita. Päiväkodin johtajan ehdotuksista opinnäytetyömme aiheeksi valikoitui kiusaaminen, josta on kirjattu muutoksia varhaiskasvatuslakiin ja varhaiskasvatussuunnitelman perusteisiin.

Varhaiskasvatusympäristön on oltava kehittävä, oppimista edistävä sekä terveellinen ja turvallinen lapsen ikä, kehitys ja muut edellytykset huomioon ottaen. Lasta tuetaan suojata väkivallalta, kiusamiselta ja muulta häirinnältä. -- (Varhaiskasvatuslaki 540/2018, 10 §.)

Osa päiväkodin työntekijöistä on osallistunut PIKI-koulutukseen, ja kaikki ovat suorittaneet MiniVerso-koulutuksen. PIKI-toimintamallin avulla ehkäistään ja tunnistetaan kiusaamista. Tavoitteena on vahvistaa lasten vuorovaikutus- ja tunnetaitoja (PIKI-toimintamalli 2019). MiniVerso on VERSO-ohjelman tuottama sovittelumalli varhaiskasvatukseen. Se on kehitetty lapsen oikeuksien ja osallisuuden vahvistamisen tueksi ristiriitatilanteisiin. (VERSO-ohjelma 2019a.)

2.2 Tarkoitus, tavoite ja tutkimuskysymykset

Opinnäytetyön tarkoituksena on kiusaamisen ehkäisy päiväkodissa. Opinnäytetyön tavoitteena on saada selville lasten ja työntekijöiden ajatuksia ja näkemyksiä kiusaamisesta ja selvittää, missä määrin nämä ajatukset ja näkemykset kohtaavat. Tavoitteena on laatia kiusaamisen ehkäisyn ja puuttumisen suunnitelma päiväkodin työntekijöille tueksi arkeen. Haimme opinnäytetyössämme vastauksia seuraaviin kysymyksiin:

- Miten lapset kokevat ja määrittelevät kiusaamisen?
- Tapahtuuko päiväkodissa kiusaamista ja kuinka usein?
- Puuttuvatko työntekijät kiusaamiseen ja miten tilanteet käsitellään?

3 VARHAISKASVATUS PÄIVÄKODEISSA

Päiväkoti on iso osa lapsen arkea, sillä useat lapset viettävät suurimman osan päivästänsä päiväkodissa (Koivisto 2011, 39). Opetus- ja kulttuuriministeriö vastaa yleisesti varhaiskasvatuksen suunnittelusta, ohjauksesta ja seurannasta (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2019). Varhaiskasvatuksesta säädetään varhaiskasvatuslaissa (540/2018), johon perustuen Opetushallitus määrää varhaiskasvatussuunnitelman perusteet. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden tarkoituksena on lisätä yhdenvertaisen varhaiskasvatuksen toteuttamista Suomessa (Varhaiskasvatuslaki 540/2018, 21§). Varhaiskasvatus muodostuu lasten suunnitelmallisesta ja tavoitteellisesta kasvatuksesta, opetuksesta ja hoidon kokonaisuudesta, jossa painottuu etenkin pedagogiikka (Varhaiskasvatuslaki 540/2018, 2§).

Opetushallitus (2018, 14) määrittelee varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa varhaiskasvatuksen seuraavalla tavalla:

Varhaiskasvatus on yhteiskunnallinen palvelu, jolla on monia tehtäviä. Varhaiskasvatuksen tehtävä on edistää lasten kokonaisvaltaista kasvua, kehitystä ja oppimista yhteistyössä huoltajien kanssa. Varhaiskasvatus edistää lasten tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta ja ehkäisee syrjäytymistä. Varhaiskasvatuksessa opitut tiedot ja taidot vahvistavat lasten osallisuutta sekä aktiivista toimijuutta yhteiskunnassa. Lisäksi varhaiskasvatus tukee huoltajia kasvatustyössä sekä mahdollistaa heidän osallistumisensa työelämään tai opiskeluun.

Varhaiskasvatuksessa ei sallita minkäänlaista kiusaamista, häirintää tai väkivaltaa. Varhaiskasvatuksen tehtävänä on huolehtia lapsen fyysisestä, psyykkisestä ja sosiaalisesta turvallisuudesta. (Opetushallitus 2018, 31.) Lahden kaupungin varhaiskasvatussuunnitelman (2017, 19) mukaan varhaiskasvatuksessa kiusaamista tunnistetaan, siihen puututaan ja sitä ehkäistään suunnitelmallisesti ja tietoisesti. Lasten huoltajien kanssa keskustellaan kiusaamis-, häirintä- ja väkivaltatilanteista etsien niihin yhdessä ratkaisuja.

Kaikilla lapsilla on oikeus ilmaista itseään sekä omia mielipiteitään ja ajatuksiaan. Jokaisella lapsella on oikeus rakentaa omaa identiteettiään ja käsitystä omasta itsestään. Lapsella on oikeus yhteisöllisyyteen ja ryhmään kuulumiseen sekä mahdollisuus saada oppia käsittelemään omia tunteitaan ja ristiriitoja. On todettu, että lapsi oppii parhaiten, kun hän voi hyvin ja kokee olevansa turvassa. (Opetushallitus 2018, 21-22.)

Myönteinen toimintakulttuuri tukee lapsiryhmän hyvinvointia, kun taas negatiivinen toimintakulttuuri heikentää sitä. Negatiivinen toimintakulttuuri voi jopa vahvistaa kiusaamiskäyt-

täytymistä. Turvallisessa ryhmässä ei hyväksytä kiusaamista, väkivaltaa tai syrjintää ja siihen puututaan aina. Myönteistä toimintakulttuuria vahvistavat kuulluksi tuleminen, osallistaminen ja positiiviset kokemukset. Lasta opetetaan olemaan vuorovaikutuksessa muiden lasten ja aikuisten kanssa. Toiminnalla tuetaan lasten yhdenvertaisuutta, tasa-arvoa ja osallisuutta. (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2018, 58-59.)

Kasvatuksesta voidaan puhua eräänlaisena prosessina, jossa toimitaan yhdessä toivotuun suuntaan. Lapsia opetetaan ja heille neuvotaan, millainen käytös on sallittua ja millainen ei. Lasten toimintaa niin sanotusti arvioidaan. Arviointi on kuvailevaa, ohjaavaa ja kertovaa, ja siitä keskustellaan lasten sekä lasten huoltajien kanssa. Näin myös lapset oppivat uutta ja saavat uusia toimintamalleja. (Cantell 2010, 190.)

4 LAPSEN SOSIOEMOTIONAALINEN KEHITYS

4.1 3-5-vuotiaan lapsen kehitysvaiheet

Nykyään lapsen kehityksestä on saatavilla paljon tietoa. Jokainen aika luo lapsesta ja lapsen tarpeista oman käsityksensä. Käsitys lapsesta pohjautuu enemmän yhteiskunnalliseen tarkoitukseen kuin tietoon. Käsitys lapsesta on muuttuva senhetkisen elämäntavan ja arvojen sekä sen mukaan, mikä on tarkoituksenmukaista aikuisen kannalta. Nykyaikana esitettyistä väitteistä muodostetaan helposti yleisellä tasolla hyväksytyjä totuuksia vain sen takia, että ne sointuvat tähän aikaan. Kuitenkaan tutkimukset eivät ole näitä totuuksia todeksi osoittaneet. Lapsen kehitys pitää sisällään yleiset lainalaisuudet. Vaikkakin jokainen lapsi on yksilö, käy jokainen lapsi läpi saman kehitysprosessin. Tähän ei vaikuta se, kuinka tämä prosessi sopii perheen kuvioihin. (Keltikangas-Järvinen 2012, 16-17.)

Koivisto (2011, 39) painottaa lapsen itsetunnon vahvistamista päiväkodissa. Päiväkotikäiset lapset ovat kehityksessään siinä vaiheessa, jossa perustaa terveelle itsetunnolle rakennetaan. Vahva ja terve itsetunto lisää ihmisen hyvinvointia ja ehkäisee syrjäytymistä, minkä vuoksi päiväkodissa tehty työ sen edistämiseksi on erittäin tärkeää. Opetus- ja kulttuuriministeriö (2018, 67) tuo myös esille päiväkodissa tapahtuvan toiminnan tärkeyttä lapsen kehitykselle. Lapset harjoittelevat päiväkodissa ryhmässä toimimista. Leikki-ilanteet ovat lapsille erinomainen keino harjoitella vuorovaikutustaitoja. Varhaiskasvatuksessa oleellista onkin lapsen tunne-, itsesäätely- ja vuorovaikutustaitojen opettelu ja harjoittaminen.

3-vuotias haluaa olla pärjäävä, mutta on muistettava, että tämän ikäiset lapset ovat vielä varsin pieniä, ja herkkiä ja tarvitsevat aikuisen hoivaa ja tukea. Lapsi on 3-vuotiaana mukautuvampi, ja hänen tietoisuutensa omasta minästään on jo selkeä. Määrätietoisuudestaan huolimatta lapsi pahoittaa mielensä helposti. Lapselle voi iskeä kolmen vuoden ikäisenä uhmakausi. Se on tärkeä vaihe, jonka aikana lapsi harjoittelee oman tahdon ilmaisua ja säätelyä. Vaikka riidat ja kiukunpuuskat ovat osa arkea, kykenee 3-vuotias lapsi jo kompromisseihin. (Mannerheimin Lastensuojeluliitto 2019.) Kannisen & Sigfridsin (2012, 81) mukaan lapsi alkaa 3-vuotiaana suhtautumaan toisiin lapsiin uudella tavalla ja nauttii ikätovereidensa seurasta. Lapsen käsitys itsestään muokkautuu, kun hän saa ikätovereiltään palautetta. Lapsi oppii myös hyvin tietoiseksi kasvattajan psyykkisestä ja fyysisestä läsnäolosta.

Neljännän ikävuoden lähestyessä lapsi osaa helpommin jakaa lelujaan ja odottaa vuoroaan. Jos lapsi kokee olevansa erilainen kuin toiset, kokee hän huonommuuden tunteita.

Lapsi saattaa miettiä, kuinka hän pärjää samanikäisten lasten kanssa. 4-vuotiaan on vielä vaikea hallita tunteitaan ja käsitellä häviämistä. Käsitukset moraalista kehittyvät nopeasti, ja lapsi pohtii eroja hyvän ja pahan, oikean ja väärän välillä. (Mannerheimin Lastensuojeluliitto 2017b.) 4-5-vuotias lapsi ei ole enää niin itsekeskeinen ja osaa entistä enemmän huomioida muita. Lapsi osaa toimia itsenäisesti, mutta tarvitsee aikuisen rohkaisua ja tukea omaehtoiseen leikkiin, aloitteellisuuteen sekä moraaliseen ja sosiaaliseen kehitykseensä. Rajojen asettamisella suojataan lapsen kasvua ja kehitystä sekä luodaan lapselle niin fyysisesti kuin psyykkisesti turvallinen olo. (Mannerheimin Lastensuojeluliitto 2019.)

4.2 Lapsen sosiaaliset suhteet

Lapsen kanssa samanikäisiä tai samalla kehitystasolla olevia lapsia kutsutaan vertaisiksi. Tunnusomaista lasten välisille suhteille on yhteys muihin lapsiin, hyväksytyksi tuleminen, maine ja valta-asema. Hyvällä vertaisryhmällä on positiivinen vaikutus lapsen kokonaisvaltaiseen kehitykseen. (Haapsalo, Kirkkopelto & Repo 2016, 10.) Tunne ryhmään kuulumisesta ja ryhmässä tunne hyväksytyksi tulemisesta ovat välttämättömiä kokemuksia jo pienille lapsille (Repo 2015, 128). Neitola (2010, 217) tuo esille, että aikuisen tehtävä on tukea lapsen myönteisiä sosiaalisia suhteita ja havaita, mikäli lapsella on sosiaalisessa kehityksessä ongelmia. Näiden ongelmien on huomattu olevan yhteydessä myös lasten väliseen kiusaamiseen. Varhaiskasvatuksen toimintaympäristö on keskeinen ympäristö, jossa varhaiset suhteet pääsevät kehittymään ja jossa niitä tulee tukea (Repo 2015, 123).

Kasvu- ja oppimisympäristön tulee olla fyysisen turvallisuuden lisäksi myös henkisesti turvallinen niin psyykkisellä, sosiaalisella kuin pedagogisella tavalla. Psyykkisellä turvallisuudella tarkoitetaan muun muassa vuorovaikutukseen, käyttäytymiseen, ilmapiiriin, rutiineihin ja avun saantiin liittyviä asioita. Sosiaaliseen turvallisuuteen liitetään tärkeänä osana kokemus osallisuudesta ja vertaisryhmään kuulumisesta. Myös sosiaalisten taitojen hallinta, kuten häviön käsitteleminen, anteeksipyyttäminen ja tunteiden tunnistaminen, ovat osa sitä. Pedagogisessa turvallisuudessa on kyse niistä ratkaisuista ja tekijöistä, jotka luovat oppimistilanteen. Pedagogiseen turvallisuuteen voidaan lukea kuuluvaksi esimerkiksi selkeät ohjeet ja ohjauksen, rakentavan palautteen ja oikeantasoiset tehtävät. Nämä turvallisuuden osa-alueet muodostavat kokonaisuuden, emotionaalisen turvallisuuden tunteen, jonka jokainen lapsi kokee yksilöllisesti. Turvallisuuden tunteen avulla lapsen on mahdollista suunnata huomio toivottuun toimintaan ja rauhoittua tilanteeseen. (Hurme & Kyllönen 2014, 29.)

4.3 Lapsen sosiaaliset taidot ja vuorovaikutus

Sosiaalisten taitojen määritelmä on sidoksissa kulttuuriin ja aikakauteen. Nykyajan käsityksen mukaan keskeistä sosiaalisissa taidoissa on se, että ihminen kykenee keskustelemaan, luomaan kontakteja erilaisiin ihmisiin sekä olemaan luontevasti heidän seurassaan eli kykyä tulla toimeen ihmisten kanssa. (Keltikangas-Järvinen 2010, 20-23.) Poikkeus (2013) puolestaan jakaa sosiaaliset taidot kolmeen osaan: tunnetaitoihin, vuorovaikutustaitoihin ja taitoon pitää puoliaan. Itsesäätely, empatia sekä tunteiden ilmaiseminen ja tunnistaminen luetaan kuuluvaksi tunnetaitoihin. Vuorovaikutustaitoihin kuuluvat ongelmanratkaisu, kommunikointi ja yhteisölliset taidot. Puolensa pitävä lapsi pitää huolta rajoista ja puolustaa toisia, ei anna alistaa itseään ja osaa kyseenalaistaa epäreiluja sääntöjä. (Koivunen & Lehtinen 2016, 175.)

Sosiaalisten taitojen ehkä keskeisimpänä ja tärkeimpänä piirteenä voidaan nähdä vaihtoehtojen kattava varasto sosiaalisten ongelmien ratkaisemiseksi ja kyky valita näistä ratkaisuista toimiva. Valintaa tehdessään täytyy kiinnittää huomiota siihen, että se on eettisestä ja moraalisesta näkökulmasta katsottuna hyväksyttävä. Nämä ominaisuudet ovat riippumattomia ajasta ja kulttuurista. (Keltikangas-Järvinen 2010, 20-23.) Päiväkodin vertaisryhmässä yhteistyö, ongelmanratkaisu, jakaminen ja toisen ihmisen asemaan asettuminen ovat tärkeitä taitoja (Laaksonen 2012, Koivusen & Lehtisen 2016, 176 mukaan).

Silvén & Kouvo (2006) listaavat katseet, eleet, ilmeet, liikkeet, ääntelyn, puheen ja kosketuksen sosiaalisen viestinnän rakennuspalasiksi, joiden myötä varhainen vuorovaikutus muodostuu (Koivunen & Lehtinen 2016, 176). Lapsen vuorovaikutustaidot vahvistuvat, mikäli hän saa vertaisryhmässä hyväksyntää (Koivunen & Lehtinen 2016, 177). Aro, Laakso & Närhi (2007) muistuttavat, että lapset vielä opettelevat itsesäätelyä ja sosiaalisia taitoja, joten lapsilla voi joskus olla vaikeuksia toisten lasten kanssa leikkiessä. Lapsilla voi esimerkiksi tulla riitaa leikin säännöistä tai halusta päättää, miten leikitään. (Koivunen & Lehtinen 2016, 192.) Useat lapset haluavat leikkiä kavereiden kanssa mahdollisimman usein, mutta joitakin lapsia muiden lasten seura ei kiinnosta yhtä paljon, ja he viihtyvät paremmin leikkien omassa rauhassaan (Koivunen & Lehtinen 2016, 179). Aikuisen on tarkkailtava tilanteita ja aistittava, millaista apua lapset milloinkin kaipaavat. Aikuisen tehtävänä on myös ohjata leikkiä ja kannustaa lapsia leikkiin. (Cantell 2010, 44-45.)

4.4 Lapsen tunnetaidot ja itsesäätely

Peltonen & Kullberg-Piilola (2000) tuovat esille termin tunnerehellisyys, mikä tarkoittaa sitä, että ei ole olemassa oikeita tai vääriä tunteita (Koivunen & Lehtinen 2016, 142).

Yleensä tunteet jaetaan myönteisiin ja kielteisiin tunteisiin. Lasten kanssa tulee nimetä tunteita, keskustella niistä ja tunnistaa niitä yhdessä. Tunteita tulee käsitellä ja ohjata, kuinka niiden kanssa tulee toimia. Samaan aikaan, kun lapsen ymmärrys oikeasta ja väärästä kehittyy, hän opettelee ymmärtämään, miltä hänestä tuntuu. (Koivunen & Lehtinen 2016, 143.) Lähtökohtana tunteiden säätelylle on se, että lapsi kykenee ilmaisemaan itseään joko verbaalisesti tai muulla tavoin (Haapsalo ym. 2016, 16). Tunteita ei ole tarkoitus tukahduttaa, vaan realisoida niiden suhdetta todellisuuteen (Kiesiläinen 1994, Koivusen & Lehtisen 2016, 143 mukaan).

Tunnetaidot ovat osa ihmisen persoonallisuutta, ja jokainen kokee tunteet yksilöllisellä tavalla. Lapsen tunne-elämälle muodostuu tasapainoinen pohja hänen kasvaessa kannustavassa, turvallisessa ympäristössä, jossa hänen tarpeensa huomioidaan. (Haapsalo ym. 2016, 16-17.) Tunteet heijastuvat käyttäytymiseemme. Pystymme luokittelemaan, vertailemaan, arvioimaan ja säätelemään tunnekokemuksiamme tarkemmin, mitä tietoisempia olemme niistä. (Kokkonen 2010, 15.) Repon (2015, 127) mukaan pienet lapset eivät opi tunteita esimerkiksi pelkän kuvan tai näytelmän kautta. Lapsi tarvitsee tunteesta kokemuksen ja tunteelle nimen. Sillä hetkellä, kun lapsella on jokin tunnetila päällä, on hyvä opettaa ja sanoittaa lapselle sen hetken tunnetta.

Tunteiden säätely tarkoittaa kykyä vaikuttaa siihen, kuinka pitkään ja voimakkaasti ja mitä milloinkin tunnemme (Kokkonen 2010, 19). Tunnesäätelyn taidot ovat pienillä lapsilla vielä kehittymättömät ja riippuvaiset aikuisen opetuksesta, ohjauksesta ja tuesta (Repo 2015, 125). Lapsen oppiessa hillitsemään kielteisiä tunteitaan myös muiden mieltämä häiritsevä käyttäytyminen yleensä vähenee. Yhtä lailla lapsen myönteisten tunteiden vahvistaminen kannustamalla ja kehumalla lisää positiivista käyttäytymistä. (Kokkonen 2010, 22.)

Itsesäätelykykyyn kuuluu käyttäytymisen ja tunteiden säätely. Itsesäätelykyvyn olemassaolo mahdollistaa tilanteessa toimimisen sopivalla ja sen edellyttämällä tavalla. (Haapsalo ym. 2016, 13.) Lapsille tulee opettaa, että toisia ei saa lyödä, potkia tai millään muulla tavoin vahingoittaa, kun itse suuttuu. Lapsille opetetaan, että pettymyksistä saa tulla paha mieli ja niistä saa suuttua, mutta toisia ei saa sen seurauksena vahingoittaa. (Cantell 2010, 60.)

Kerolan (2007) mukaan lapsi voi saada kiukkukohtauksia, kun häntä rajoitetaan tai kun hän ei opi sitä, mitä haluaisi. Erimielisyyksien kautta lapsen itsehillintä kehittyy, ja hän oppii noudattamaan sääntöjä. Näissä tilanteissa lapsi tarvitsee turvallisen ja rauhallisen aikuisen rinnalleen, joka pitää asettamistaan rajoista kiinni. (Koivunen & Lehtinen 2016,

145.) Lapsen kiukuttelun takana voi olla myös huomionhakuisuus. Joskus se voi olla ylivi-
rittynyttä, jolloin se purkautuu levottomuutena, aggressiivisuutena tai itsekeskeisenä käy-
töksenä. Tällöin lapsen kiukuttelu tulee jättää huomiotta. Kun lapsi huomaa, että ei saa
kiukuttelullaan hakemaansa huomiota, hän saattaa lopettaa kiukuttelun. Lapsen harmi-
tusta ei saa kuitenkaan unohtaa, vaan siitä on puhuttava lapsen kanssa lapsen rauhoitut-
tua. Puhumisen lisäksi lapsen kanssa voi tilanteita purkaa esimerkiksi draaman avulla.
Myös sadutus, piirtäminen sekä erilaiset leikit ja näytelmät ovat hyviä keinoja lapsen tun-
teiden käsittelyyn. (Cantell 2010, 20-21, 56.)

Aron ym. (2007) mukaan itsesäätelykyvyn kehityksessä keskeisiä tekijöitä ovat kognitiivi-
nen, etenkin kielellinen, kehitys, ympäristön tarjoama tuki ja ohjaus sekä vuorovaikutus-
suhteet. Kieli ja sisäinen puhe ovat merkittävässä roolissa tavoitteiden ja sisäisten mallien
ohjaaman tunteiden ja toiminnan säätelyssä. Lapsen ja aikuisten välisillä vuorovaikutus-
suhteilla on suuri merkitys lapsen itsesäätelyn kehitykselle. Lapsen ja aikuisen välille syn-
tyy helposti kielteinen vuorovaikutuksen kehä, jos aikuinen kokee lapsen kuormittavaksi
lapsen vielä kehittymättömän itsesäätelykyvyn vuoksi. (Koivunen & Lehtinen 2016, 171.)
Aikuisen tehtävänä on auttaa lasta kertomaan tapahtuneesta ja kokemastaan. Aikuinen
voi kertoa lapselle, mitä hän ajattelee tilanteessa tapahtuneen ja kysyä lapselta, mitä
mieltä hän on näistä ajatuksista. Aikuisen tuen avulla lapsi voi kehittää itsesäätelytaito-
jaan. (Mannerheimin Lastensuojeluliitto 2017a, 22.)

5 KIUSAAMINEN VARHAISKASVATUKSESSA

5.1 Kiusaamisen määritelmä

Kiusaamisen määrittelyä vaikeuttaa se, että kiusaaminen on subjektiivinen kokemus. Ihmiset kokevat asiat eri tavoin. Se, mikä voi loukata toista ihmistä, ei välttämättä loukkaa toista ollenkaan. Kaikkia tekoja, jotka koetaan kiusaamiseksi, ei kuitenkaan ole välttämättä tarkoitettu loukkaaviksi. (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2018, 39.) Laaksonen ja Repo (2017, 13) ovat havainneet, että kaikki lapset eivät edes ymmärrä loukkaavansa muita. Tämä on haastavaa etenkin niille lapsille, joille tunteiden tunnistaminen on vaikeaa, tai joiden taidot toimia ryhmässä eivät ole vielä kehittyneet tarpeeksi.

Jotta voidaan kuitenkin ymmärtää ja tutkia kiusaamisen ilmiötä, se pitää ensin määritellä. Kiusaamisella on olemassa olevia piirteitä, joiden avulla sitä voidaan tunnistaa. (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2018, 39.) Repon (2015, 42-46) mukaan näitä piirteitä ovat tietoisuus, toistuvuus, vallankäyttö ja ryhmäilmiö. Tietoisuutta pidetään edellytyksenä sille, että teosta voidaan puhua kiusaamisena. Uhria on aina tarkoitus loukata ja satuttaa. Tavallisesti kiusaamisen määrittelyssä kiusaaminen kuvataan säännölliseksi sekä toiminnaksi, joka tapahtuu suhteellisen pitkän ajan kohdistuen yhteen lapseen. Lapsen kiusatessa toista, herättää se ryhmän muissa lapsissa kiinnostusta. Lapset antavat hyväksyntänsä kiusaajalle suoran, myönteisen palautteen muodossa joko sanallisesti, liittymällä tekoon mukaan tai nauramalla. Tämän myötä kiusaaja saavuttaa tavoitteensa vallan käytöstä, hyväksynnästä ja statuksesta. Näin ollen kiusaaminen on myös ryhmäilmiö.

Opetus- ja kulttuuriministeriö (2018, 40-41) tuo esille kiusaamisen esiintyvyyden eroja lapsiryhmien välillä. On havaittu, että ryhmissä, joissa kiusaamista seuraavat lapset palkitsevat kiusaajaa sanoin, elein tai ilmein, kiusaamista esiintyy enemmän, kuin ryhmissä, joissa tällaista ei tapahdu. Kiusaaminen on ilmiö, jota voi olla vaikea mitata ja havaita ryhmän ulkopuolelta katsottuna. Kiusaaminen määräytyy sen mukaan, miten ryhmän jäsenet kokevat sen ja miten he suhtautuvat siihen. Siihen myös vaikuttaa se, miten muut ryhmäläiset suhtautuvat kiusattuun ja kiusaajaan. Voi myös olla, että kiusattu ei itse edes tunnista olevansa kiusaamisen kohteena. Jo päiväkotikäiset lapset tunnistavat kiusaamisen ilmiön ja puhuvat kiusaamisesta. Myös päiväkodin työntekijät tunnistavat kiusaamista tapahtuvan päiväkodeissa. Lapset ja aikuiset määrittelevät kuitenkin kiusaamisen usein eri tavoin. Päiväkodeissa tapahtuvasta kiusaamisesta ei olla käytetty kiusaamisen käsitettä (Kirves & Stoor-Grenner 2011, 1).

Myös Hanish (2004) pohtii, voiko pieniä lapsia määritellä kiusaajiksi käyttäen normaalia kiusaajan määritelmää. Lapsen käytöksestä voi olla vaikea erottaa, onko kyse kiusaamisesta vai normaalista tunteiden kehittymisestä ja niiden käsittelystä aggressiivisen käytöksen kautta. Lapset näkevätkin kiusaamisen usein aggressiivisena käyttäytymisenä, eivätkä niin helposti tunnista muita kiusaamisen muotoja. (Kirves & Sajaniemi 2013, 95.) Jos joku ryhmän lapsista käyttäytyy usein aggressiivisesti, muut lapset jättävät hänet helpommin leikkien ulkopuolelle. He kokevat tämän lapsen kiusaavan ja pilaavan heidän leikkinsä impulsiivisella ja aggressiivisella käytöksellä. Lasta, joka kiusaa ja häntä kiusataan muiden lasten toimesta, kutsutaan nimellä ”bully-victim” eli kiusaaja-uhri. (Kirves & Stoor-Grenner 2011, 7.)

Kirves & Sajaniemi (2013, 101-103) havaitsivat tutkimuksessaan, että päiväkodissa tapahtuvalla kiusaamisella on samoja piirteitä, kuin koulussa tapahtuvalla kiusaamisella. Päiväkoti-ikäiset lapset tunnistivat kiusaamisen muotoja ja tiesivät, että kiusaamisella on tarkoitus aiheuttaa toisille pahaa mieltä. Jopa pienemmät lapset osasivat tarkastaa, että aikuinen ei ole näkemässä ennen kuin he tekivät jotain kiellettyä. Tutkimukseen osallistuneet kasvattajat olivat havainneet, että jotkut lapset osaavat ja saattavat käyttää valtaansa toisiin ryhmän jäseniin. Tutkimuksessa huomattiin myös, että lapset käyttävät termiä kiusaaminen myös niissä tilanteissa ja teoissa, joissa itse kiusaamista ei ollut tapahtunut.

5.2 Riita- ja konfliktitilanteiden erot kiusaamiseen

Riita- ja konfliktitilanteissa on kyse kahden tasaväkisen henkilön välisestä riitelystä tai erimielisyydestä jonkin asian suhteen. Kiusaaminen puolestaan johtuu vallankäytön epätasapainosta eli kiusatun on vaikea puolustaa itseään, jos kiusaaja on esimerkiksi verbaalisesti lahjakkaampi, fyysisesti vahvempi tai hän saa ryhmän muiden jäseniltä tukea. (Kirves & Stoor-Grenner 2011, 4.) Kiusaamisessa on kyse systemaattisesta yhden lapsen toiminta- ja liikkumatilan kaventamisesta ja uhrin kyvyttömyydestä puolustaa itseään (Repo 2015, 137). Arkikielessä sanalla kiusaaminen viitataan monesti hännämiseen tai pieneen kiusoitteluun, vaikka psykologisen kielenkäytön mukaan termillä on erilainen merkitys. Eri tilanteissa lapset hännäävät ja kiusoittelevat toisiaan. Kiusoittelun kohde voi tulkita nämä tilanteet leikiksi, mutta jotkut tilanteet voivat oikeasti satuttaa tai olla loukkaavia. Lapset, jotka joutuvat tällaisten tilanteiden kohteiksi, vaihtuvat, ja yleensä tilanteet ovat vain hetkellisiä. Ristiriitatilanteita ei pidä nähdä vain pahana asiana. Niiden kautta lapset oppivat selvittämään ja sopimaan riitoja sekä tunnistamaan itsessään tapahtuvia tunnereaktioita ja tunteiden hallintaa. (Salmivalli 2010, 12.)

Pienten lasten on vaikea huomioida toisten haluja, eivätkä taidot kehity tai tule esiin, ellei niitä opeteta ensin. Riitojen selvittämiseen kuuluu esimerkiksi oman mielipiteen esille tuominen ja muiden mielipiteiden kuunteleminen sekä kompromissien tekeminen. Riitojen selvittämisen harjoittelu jo varhaisessa iässä on tärkeää, mutta pienet lapset eivät vielä ole omaksuneet näitä riitojen selvittämisen edellyttämiä, vaikeita taitoja. Huoltajien ja päiväkodin työntekijöiden tuella ja aktiivisella ohjauksella riitatilanteiden selvittäminen on hyvää harjoittelua. Mitä pidemmälle lapsille on opetettu ja ohjattu näitä taitoja, sitä paremmilla taidoilla lapset selviävät itsenäisemmin riitatilanteissa (Repo 2015, 137.)

5.3 Kiusaamisen muodot

Satri (2015, 16) sekä Kirves & Sajaniemi (2013, 104) tuovat esille kiusaamisen monimuotoisuutta. Kiusaaminen voi olla suoraa tai epäsuoraa. Suoraa kiusaamista on fyysinen väkivalta ja aggressiivinen käytös. Epäsuoraan kiusaamiseen luokitellaan esimerkiksi kiusatun selän takana puhuminen ja juorujen levittäminen. Kiusaamisen muoto ei katso sitä, onko kyse kiusaamisesta vai ei (Salmivalli 2010, 14). Kirves & Stoor-Grenner (2011, 6) ovat jaotelleet kiusaamista seuraavalla tavalla (TAULUKKO 1):

TAULUKKO 1. Kiusaamisen muodot

FYYSINEN	SANALLINEN	PSYKKINEN
<i>Lyöminen</i>	<i>Selän takana puhuminen</i>	<i>Manipulointi</i>
<i>Esteenä oleminen</i>	<i>Haukkuminen</i>	<i>Ilmeily</i>
<i>Leikkien sotkeminen</i>	<i>Härnäminen</i>	<i>Uhkailu</i>
<i>Vaatteiden repiminen</i>	<i>Lällättäminen</i>	<i>Leikin sääntöjen muuttaminen</i>
<i>Kamppaaminen</i>	<i>Ulkonäön kommentointi</i>	<i>Puhumatta jättäminen</i>
<i>Potkiminen</i>		<i>Poissulkeminen</i>

Sassin (2014, 41-43) tutkimuksessa päiväkotien työntekijät ja huoltajat tunnistivat näitä samoja kiusaamisen muotoja. Myös lasten välinen puhe toisten lasten osaamattomuudesta sekä eri tilanteissa puolen valitsemisen katsottiin olevan kiusaamista. Vastauksista nousi esille kiusaamisen tunnistamisen vaikeus sekä erot siitä, mitkä asiat lapset kokevat

kiusaamiseksi. Huoltajien vastauksista kävi ilmi, että heidän mielestään lapset eivät tietoisesti kiusaa toisia lapsia. Tämä näkemys erosi kuitenkin tutkimukseen osallistuneiden päiväkotien työntekijöiden vastauksista.

Kiusaaminen voi jo itsessään olla aggressiivista käytöstä, mutta se voi myös herättää aggressiivisuutta kiusatussa. Kiusattu voi nousta kiusattuaan vastaan ajatellen, että kiusaaja säikähtää ja lopettaa kiusaamisen. Jos kiusaaja ei kuitenkaan koe kiusattua uhkana, voi kiusaaminen muuttua eräänlaiseksi peliksi, jolla haetaan reaktiota toisesta. Kiusattu saattaa alkaa purkaa pahaa oloaan häiritsevällä käytöksellä lapsiryhmän sisällä. Päiväkodin työntekijän puuttuessa tilanteeseen, voivat oikeat syyt häiriökäyttäytymisen takana jäädä selvittämättä, sillä lapsi ei osaa kertoa, miksi hän käyttäytyy näin. (Hurme & Kyllönen 2014, 135.)

Sassin (2014, 47) tutkimuksen mukaan kiusaamista tapahtuu seuraavissa tilanteissa:

- siirtymätilanteissa
- ulkoilutilanteissa
- kun päiväkodin työntekijä ei ole valvomassa leikkiä
- kun lapsi ei osaa vielä sanoittaa tekemistään
- kun lapsella ei ole vielä kehittynyt taitoja ryhmässä olemiseen
- kun ei ole tarpeeksi tekemistä
- kun halutaan valikoida kaverit, kenen kanssa leikitään.

Kiusaamisesta puhuttaessa on tärkeää, että ketään lasta ei leimata kiusaajaksi tai kiusatuksi. Leimaaminen voi olla haitallista lapselle, sillä se voi tuottaa lapselle leiman mukaista käytöstä. (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2018, 56.) Päivähoidossa tapahtuva kiusaaminen voi ilmetä eri tavoin. Voi olla, että yksi lapsi on toistuvasti yhden tai useamman lapsen toimesta kiusattuna tai yksi lapsi käyttäytyy väärin toisia kohtaan, mutta kohde vaihtelee. Kaikkea käytöstä ei tule kuitenkaan nimetä kiusaamiseksi. Kiusaamisesta puhumisen sijaan voidaan käyttää muita termejä, kuten toista epäkunnioittava tai loukkaava kohtelu. (Mannerheimin Lastensuojeluliitto 2017a, 22.) Repon (2015, 16, 42) mukaan pienten lasten kanssa ei ole oleellista pohtia, onko jokin teko kiusaamista, vaan on varmistettava, etteivät tällaiset teot pääse kehittymään kiusaamiseksi. Tämän vuoksi kiusaamista tulisi tarkastella lapsen kokemuksesta, ei teosta lähtevänä.

5.4 Kiusaamisen ehkäisy ja siihen puuttuminen varhaiskasvatuksessa

Ehkäiseminen

Kiusaamisen ehkäiseminen on kasvatusta tasa-arvoiseen yhteiskuntaan, jossa yksilöt kannattelevat ja kunnioittavat toinen toisiaan (Repo 2015, 104).

Puhutaan interventtiosta, eli sosiaalisesta väliintulosta, kun jotain jo olemassa olevaa ongelmaa pyritään väliintulolla korjaamaan ja vähentämään. Pienten lasten kanssa ja varhaiskasvatuksessa puhutaan preventtiosta. Preventiossa on kyse ennaltaehkäisystä ja seurausten pienentämisestä. (Repo 2015, 14.) Kiusaamista ehkäisemällä pyritään vaikuttamaan lapsiryhmän toimintaan, vahvistamaan lasten vuorovaikutustaitoja sekä luomaan lapsiryhmästä turvallinen. Kun puhutaan kiusaamistilanteista ja tutkitaan niitä, voi olla vaikeaa erottaa, mistä kiusaaminen alkaa, milloin ristiriitatilanteista tulee jatkuvia ja milloin niistä voidaan alkaa puhua kiusaamisena. Kiusaamisen ehkäisyä on myös ristiriitatilanteiden oikeanlainen ratkaisu. (Kirves & Stoor-Grenner 2011, 10.) Kiusaamisen ehkäiseminen edellyttää tietoisesti ja johdonmukaisesti toimimista nimenomaan kiusaamisen ehkäisemiseksi. Varhaiskasvatuksessa tähdätään kasvatuksen ja opetuksen avulla siihen, ettei kiusaamista syntyisi lainkaan. (Repo 2015, 104.)

Kiusaamisen ehkäisyn kannalta on tärkeää tunnistaa ja havaita ne tilanteet, joissa lapsen toimintatavat ovat kehittyneet vääränlaisiksi. Kiusaamisen ehkäisyn tavoitteena on ohjata ja opettaa myönteisiä toimintatapoja, jotta jokainen lapsi kokee tulevansa ryhmässä hyväksytyksi ja saa positiivisia kokemuksia vuorovaikutustilanteista. (Kirves & Stoor-Grenner 2011, 11.) Opetus- ja kulttuuriministeriö (2018, 16) tuo esille, että arjen toiminta tarvitsee tuekseen yhteiset toimintatavat, säännöt sekä arvopohjan. Kiusaamisen ehkäisy on toimivinta silloin, kun kaikki varhaiskasvatuksen työntekijät, lapset ja huoltajat ovat sitoutuneet sovittuihin käytäntöihin ja toimintatapoihin.

Kiusaamisen ehkäisyyn ei varhaiskasvatuksessa ole olemassa valmista toimintamallia, mutta sen tavoitteena on, että sekä lapsi että lapsiryhmä voi hyvin. Se, millainen ilmapiiri työntekijän ympärille muodostuu, on paljolti kiinni esimerkiksi hänen teoistaan ja tekemättä jättämisistään, eleistä sekä asenteistaan. Keskeisessä roolissa kiusaamisen ehkäisyssä on lapsen ja työntekijän välille muodostunut suhde. Pedagogisesti sensitiivinen aikuinen kannattelee suhdetta ja havaitsee lapsen tekemät aloitteet ja osaa vastata niihin. (Repo 2015, 104-105.) Sensitiivisyydeksi kutsutaan kykyä reagoida lapseen tunnekielillä (Kanninen 2012, 92). Kirves & Stoor-Grenner (2011, 10-11) jatkavat, että päiväkodin työntekijän suhtautuminen niin lapsiin, lapsiryhmään kuin työyhteisöön toimii kiusaamisen eh-

käisyn perustana. Työntekijä voi valinnoillaan ja toiminnallaan mahdollistaa kiusaamistilanteiden syntymistä ja ylläpitää niiden jatkumista. Kiusaamistilanteista, niihin puuttumisesta ja ehkäisystä on vastuu työntekijällä. Kiusaamisen ehkäisy tulisi olla osana arjessa ja sen pedagogiikassa, muuntautuen ja muotoutuen lasten taitojen ja ryhmän mukaan. Päiväkodin tehtävänä on selvittää keinot, jotka ovat toimivia juuri nyt siellä olevien lasten kanssa. Repon (2015, 120) mukaan kiusaamisen ehkäisyssä ei ole kyse lisäresursseista, vaan siitä, miten varhaiskasvatus toteutuu ja mihin jo olemassa olevia resursseja suunnataan. Päiväkodin johtajalla on suuri rooli sen suhteen, miten päiväkodissa tehdään työtä kiusaamisen ehkäisemiseksi.

Nollatoleranssi ja se, että kiusaamista ei sallita, ovat hyviä tavoitteita kiusaamisen ehkäisemiseksi. Nämä tavoitteet itsessään eivät kuitenkaan vielä kerro sitä, miten tavoitteeseen päästään ja mitä keinoja siihen käytetään. Jotta kiusaamista voidaan ehkäistä, on mietittävä konkreettisia keinoja ja tapoja, jotta kiusaamista ei enää esiinny. (Kirves & Stoor-Grenner 2011, 14.) Päiväkodissa tulee olla kirjalliset ohjeet kiusaamisen ehkäisyä varten, joihin henkilökunnan tulee sitoutua. Kiusaamistilanteissa työntekijä ei voi luopua vastuustaan, vaan hänen tulee puuttua tilanteisiin välittömästi ja hoidettava sekä jälkitoimet että seuranta tunnollisesti. (Hurme & Kyllönen 2014, 140.) Jälkiseurannalla varmistetaan, että kiusaaminen ei jatku, tai ala kohdistua uuteen lapseen (Satri 2015, 74).

Ei ole olemassa yksiselitteisiä merkkejä, mistä voi tunnistaa, että jotain lasta kiusataan. Lapsi ei aina myöskään itse kerro, jos häntä kiusataan. Se voi johtua esimerkiksi lapsen häpeästä, pelosta tai avuttomuuden tunteesta. (Folkhälsan 2019.) Kirves & Stoor-Grenner (2011, 46) tuovat esiin, että huoltajat voivat kotiloissa huomata muutoksia lapsen käytöksessä. Näitä muutoksia voivat olla esimerkiksi haluttomuus lähteä päiväkotiin, univaikeudet, erilaiset kivut tai muut muutokset lapsen käytöksessä. Päiväkodin tehtävänä on kuunnella huoltajien huoli ja pohtia heidän kanssaan, mikä voisi olla syy lapsen oireilun takana. Päiväkodin onkin oleellista miettiä myös huoltajien osallisuutta ja roolia kiusaamisen ehkäisyssä, kun päiväkotiin laaditaan kirjallisia ohjeita kiusaamisen ehkäisemistä varten. Kiusaamisen ehkäisyn kannalta on tärkeää, että päiväkotiki ja lasten huoltajat tekevät yhteistyötä sekä omaavat yhteisiä arvoja. Kodin kasvatusarvot näkyvät lapsen toiminnassa päiväkodissa, ja lapset jakavat päiväkodissa kokemiaan asioita kotona. Lapsi saattaa kotona kertoa, että häntä kiusataan päiväkodissa, mutta päiväkotiki voi olla asiasta eri mieltä. Päiväkodin on näissä tilanteissa oltava valmis perustelemaan, miksi jokin lapsen kokema tapahtuma ei välttämättä ole ollut kiusaamista. Huoltajille tulee kertoa kiusaamisen ilmiöstä ja siitä, minkä lapset saattavat kokea kiusaamisena.

Puuttuminen

Puututtaessa pienten lasten väliseen kiusaamiseen, on huomioitava, että heidän moraalinsa ja eettinen ajattelu eivät ole vielä täysin kehittyneet. Lasta on helppo auttaa asennoitumalla hänen maailmaansa ja sanoittamalla lapselle hänen tekemisiään ja tunteitaan. Kiusaajalle on kerrottava, mitä hänen tekonsa ja toimintansa aiheuttaa ja miltä se tuntuu kiusatuista. (Satri 2015, 27-28.) Kiusaamiseen on helpompi puuttua, kun työntekijöillä ja lapsilla on yhteinen näkemys siitä, mitä kiusaaminen on. On oleellista nähdä ja löytää syy lapsen käytöksen takana, esimerkiksi miksi lapsi lyö tai vetäytyy pois ryhmästä. Syyinä voi olla esimerkiksi lapsen kokemus siitä, että hän ei pääse osaksi muuta lapsiryhmää ja vertaisiaan. (Neitola 2010, 224.)

Jotta kiusaamista voidaan vähentää, se on ensin tunnustettava ja tiedostettava (Salmivalli 2010, 55). Kiusaamista pitää tunnistaa ja huomata, jotta siihen voidaan puuttua (Kirves & Stoor-Grenner 2011, 18). Hamarus (2012, 24) tuo esille, että pieni lapsi ei osaa välttämättä kertoa, että häntä kiusataan. Lapsi osaa nimetä kavereita, jotka käyttäytyvät väärin tai ovat ilkeitä. Kuitenkin lapselta kysyttäessä kiusataanko häntä, lapsi saattaa vastata ei, sillä hän ei ymmärrä, mitä kiusaaminen tarkoittaa. Jos halutaan selvittää, kiusataanko lasta, voidaan lapselta kysyä tarkemmin tilanteista ja siitä, mitä niissä on tapahtunut. Lapsille on hyvä kertoa mitä kiusaaminen on, mitä sillä tarkoitetaan ja että kenenkään ei tule hyväksyä kiusaamista.

Kiusaamiseen ei ole vain yhtä oikeaa tapaa puuttua. Aikuisen on hyvä miettiä tilanteen mukaan sopivaa lähestymistapaa. Kiusatuksi tulleelle lapselle on hyvä kertoa, että hän on tehnyt oikein kertoessaan aikuiselle, jos häntä on kiusattu. Näin myös lapselle tulee tunne, että hänet otetaan tosissaan ja hän on tullut kuulluksi. Sekä kiusatulle että kiusaajalle tehdään selväksi, että asiaan etsitään yhdessä ratkaisu. On tärkeää, että aikuinen ei saarnaa tai kuulustele kiusaajaa eikä ole vihainen hänelle. Jos lapsi kokee aikuisen pelottavana tai vihaisena, hän ei pysty ajattelemaan omia tai toisen tunteita eikä selittämään omaa käytöstään tilanteessa. (Mannerheimin Lastensuojeluliitto 2017a, 24.) Kiusaamiseen voi olla vaikea puuttua, jos ei ole itse nähnyt kiusaamista. Voi olla vaikea tietää, kuka on kiusannut ja ketä ja mitä on tapahtunut. Kokemukset tapahtuneesta kiusamisesta voivat olla kiusatuksi kokeneella ja kiusaajan välillä hyvin erilaiset. Kaikkia osapuolia tulisi kuulla ensin ja sen jälkeen selvittää tilanne. (Satri 2015, 19.)

Salmivalli (2010, 30-31) muistuttaa, että kiusaamisen jatkuminen on riski myös itse kiusaajalle. Ilman tehokasta puuttumista, kiusaaja jatkaa kiusaamista. Kiusaajan aggressiivi-

nen käytös toisia kohtaan saattaa jatkua myöhemmissäkin elämänvaiheissa. Kiusaamiseen puuttuminen tai puuttumatta jättäminen viestii myös muille lapsille siitä, sallitaanko kiusaamista ja millainen käytös on hyväksyttyä ja millainen ei. Lapsi ei itse osaa lopettaa kiusaamista. Lapsi saattaa myöhemmällä iällä tajuta kiusaamisen olevan väärin, mutta jatkaa sitä esimerkiksi sosiaalisen aseman vuoksi. Ei voi olettaa, että kiusaaminen kestäisi vain jonkin aikaa, vaan havaittu kiusaaminen on aina saatava loppumaan mahdollisimman pian. Pitkään jatkuva kiusaaminen on aina riski lapsen kehitykselle. Hurme & Kyllönen (2014, 128) käsittelevät kiusaamista ja siitä johtuvaa turvattomuuden tunnetta. Kiusatuksi tuleminen kuluttaa lasta ja jatkuva pelko kiusatuksi tulemisesta on koko ajan läsnä.

Huoltajan saadessa tietää, että hänen lastansa kiusataan, se saattaa herättää huoltajassa vahvoja tunteita. Lapsen kertoessa kotona päiväkodissa tapahtuneesta kiusaamisesta, huoltajan on hyvä kertoa lapselle, että hän aikoo kertoa tästä eteenpäin päiväkodin henkilökunnalle. Päiväkodin havaitessa kiusaamista työntekijöiden on mietittävä konkreettisia keinoja siihen, miten he aikovat tukea lasta ja miten kiusaamisen saa loppumaan. Päiväkoti voi myös neuvoa, miten huoltajat voivat käsitellä kiusaamista kotona. On tärkeää, että lasta ei tuomita siitä, että hän kertoo tulleen kiusatuksi. Lapselle tehdään selväksi, että häntä tuetaan ja etsitään keinoja kiusaamisen loppumiseksi. Huoltajien ja päiväkodin on yhdessä pohdittava keinoja kiusaamisen ehkäisemiseksi ja sitä, miten siihen puututaan. (Folkhälsan 2019.)

Muita kiusaavan lapsen kanssa on toimittava rauhallisesti. Lasta tulee auttaa muuttamaan käyttäytymistään ja kannustaa lasta, kun hän toimii ohjeiden mukaisesti. Keskustelun on todettu olevan toimivampi lähestymistapa, kuin rangaistusten antaminen. Huoltajien kanssa tulee ottaa myös puheeksi, jos heidän lapsensa kiusaa muita. Jotta kiusaaminen saataisiin loppumaan, olisi hyvä, että huoltajatkin kehuisivat lasta positiivisesta käyttäytymisestä ja keskustelisivat lapsen kanssa. Huoltajat eivät saisi kotona rangaista lasta päiväkodissa tapahtuvasta kiusaamisesta. (Folkhälsan 2019.)

6 KÄYTÖSSÄ OLEVAT TOIMINTAMALLIT

6.1 PIKI-toimintamalli

PIKI-toimintamallin perusajatus on se, että kiusaamisessa pienten lasten keskuudessa on kyse vuorovaikutus- ja itsesäätelytaitojen vajavaisuudesta. Toimintamallissa kiusaaminen nähdään vahingoittavana ja loukkaavana vuorovaikutusprosessina, joka tapahtuu ryhmässä. Ennen tai myöhemmin tämä johtaa siihen, että yksi tai useampi lapsi suljetaan ryhmän ulkopuolelle. On kuitenkin hyvä muistaa, että kiusaaminen on opittu tapa toimia eikä kukaan synny kiusaajaksi. (PIKI-toimintamalli 2019.)

Jokaisella lapsella on oikeus suojaan kiusaamiselta, mutta myös muita kiusaavalla lapsella on oikeus oppia olemaan kiusaamatta (PIKI-toimintamalli 2019).

PIKI-toimintamallin tavoitteena on vahvistaa lasten tunne- ja vuorovaikutustaitoja. Sen avulla voidaan tunnistaa varhaiskasvatuksen lapsiryhmissä tapahtuvaa kiusaamista sekä ehkäistä sitä. On olennaista aloittaa kiusaamisen ehkäiseminen jo pienten lasten parissa, jotta voidaan turvata lasten turvallinen kasvu ja kehitys. (PIKI-toimintamalli 2019.)

6.2 MiniVerso-toimintamalli

Vuodesta 2001 toiminut Verso eli vertaissovittelu on sovittelukäytäntö, jonka tarkoitus on tehostaa oppilaiden aktiivista toimijuutta ja osallisuutta. Verso on suunnattu oppimisyhteisöihin, kouluille ja ammattioppilaitoksille. Riidan osapuolia hieman vanhemmat, koulutetut oppilaat toimivat vertaissovittelussa vertaissovittelijoina mahdollisimman varhaisessa vaiheessa sovitellen muiden oppilaiden keskinäisiä ristiriitatilanteita. Vertaissovittelijat auttavat osapuolia selvittämään tilanteeseen itse ratkaisun niin, ettei ristiriita osapuolten välillä enää tapahdu uudestaan tai jatku. Tapaus ohjataan eteenpäin muuhun menettelyyn, mikäli toivottua tulosta ei saavuteta vertaissovittelussa. (VERSO-ohjelma 2019b.)

VERSO-ohjelman kehittämä toimintamalli, MiniVerso, on tuotettu osaksi varhaiskasvatuksen kenttää. Se on sovittelumalli, jota käyttämällä pystytään vahvistamaan lasten osallisuutta ja oikeuksia ristiriitatilanteissa. Mallin mukaan ristiriitatilanteissa lasta kuunnellaan ja kunnioitetaan leimaamatta. Koulutuksen saanut päiväkodin työntekijä voi auttaa lapsia löytämään ristiriitoihin ratkaisut itse MiniVerso-toimintamallia apuna käyttäen. (VERSO-ohjelma 2019a.)

Tämän sovittelevan toimintamallin tavoitteena on edistää lasten elämäntaitoja, toimijuutta sekä vaikutusmahdollisuuksia. MiniVerso mahdollistaa lasten toimintatavan muuttamisen

ristiriitatilanteissa rakentavammaksi, kuin mitä se on aikaisemmin ollut. Harjoittelun ja toisten myötä lapset oppivat käyttäytymään sovittelevammin ristiriitatilanteissa. Tarkoituksena on muuttaa kasvattajien asenteita niin, että erimielisyyksien ratkaisemiset ja ristiriitatilanteet nähtäisiin enemmänkin oppimistilanteina kuin hankalina välikohtauksina. (VERSO-ohjelma 2019a.)

7 TUTKIMUSMENETELMÄT

7.1 Toiminnallinen opinnäytetyö ja laadullisen tutkimuksen periaatteet

Laadullisen eli kvalitatiivisen tutkimuksen lähtökohtana on kuvata todellista elämää ja siinä pyritään kohteen mahdollisimman kokonaisvaltaiseen tutkimiseen (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2009, 161). Kvalitatiivisen tutkimuksen avulla pyritään selvittämään ilmiötä ja ymmärtämään, mistä ilmiössä on kyse. Ilmiöstä saa paremman kuvan laadullisesti kuvailtuna, kuin luvuilla kerrottuna. Joitakin asioita, esimerkiksi ihmisten kokemuksia, asenteita ja suhtautumista on mahdotonta kuvata luvuin, joten laadullinen kuvailu on tällöin ainut vaihtoehto. (Kananen 2015, 71.)

Opinnäytetyö on toiminnallinen, jossa käytetään laadullisen tutkimuksen periaatteita ja menetelmiä. Teoriatieto on tutkimuksen pohja ja suuntaa tutkimusta. Teoria tulee myös esille aineistonkeruun suunnittelussa ja sitä hyödynnetään tutkimustulosten ja tehtyjen havaintojen jäsentäjänä. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2019c.) Toiminnallisen opinnäytetyön prosessissa on mukana eri toimijoita, joiden kanssa on oleellista käydä vuoropuhelua prosessin aikana ja sitouttaa heidät mukaan yhteistyöhön. Erilaisia tutkimusmenetelmiä käyttämällä, opinnäytetyön tuotoksena syntyy jotain konkreettista, joka voi olla esimerkiksi opas, näyttely tai ohjeistus. (Lahden ammattikorkeakoulu 2018b.)

7.2 Aineistonkeruu

Aineisto kerättiin opinnäytetyöhön ryhmähaastattelun sekä kyselylomakkeen avulla. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa tutkija kerää tietoa keskustelujen ja omien havaintojen kautta ja voi ottaa niiden tueksi esimerkiksi lomakkeita täydentämään tietoa. Kohdejoukko valitaan tarkoituksenmukaisesti ja tutkimussuunnitelmia muutetaan olosuhteiden mukaisella tavalla joustavasti. Aineiston hankinnassa suositaan laadullisia metodeja, joissa saadaan esille tutkittavien näkökulmat ja ”ääni”, kuten esimerkiksi ryhmä- ja teemahaastatteluja sekä osallistuvaa havainnointia. Usein kenttätutkimuksena toteutetussa osallistuvassa havainnoinnissa tutkija osallistuu mukaan tutkittavien maailmaan ja pyrkii pääsemään osaksi havainnoitavaa ryhmää. (Hirsjärvi ym. 2009, 164, 216.)

Haastattelu

Teemahaastattelu on laadullisen tutkimuksen aineistonkeruumenetelmä. Teemahaastattelu koostuu teemasta, jota haastattelu käsittelee ja kysymyksistä, joilla haetaan vastausta ilmiöön koskevista yksityiskohdista. Teemahaastattelun rakenne elää ja haastattelutilanteissa kysymykset aiheuttavat usein jatko- tai lisäkysymyksiä. Teemahaastattelu tulisi

suunnitella etukäteen mahdollisimman hyvin, sillä huonosti suunniteltu haastattelu voi vaikuttaa koko tutkimukseen. (Kananen 2015, 149, 153.) Tutkimustarkoituksessa haastattelu tulee nähdä systemaattisena tiedonkeruun muotona. Haastattelulla on tavoitteet ja haastattelun avulla pyritään saamaan mahdollisimman luotettavaa tietoa. Tämän vuoksi puhutaankin tutkimushaastattelusta. (Hirsjärvi ym. 2009, 207-208.) Tutkimushaastattelussa tutkija ja haastateltavat keskustelevat tutkimusaiheeseen liittyvistä asioista enemmän tai vähemmän strukturoidusti. Puolistrukturoitu haastattelu on haastattelu, jota jäsenellään kysymysten avulla. (Lahden ammattikorkeakoulu 2018a.) Ryhmähaastattelun avulla saa tehokkaasti vastauksia usealta henkilöltä samalla kertaa ja vierastaville lapsille se voi olla mielekkäämpi tilanne (Hirsjärvi ym. 2009, 210-211). Koska halusimme kuulla lasten ajatuksia kiusaamisesta, ajattelimme, että lapsille turvallisin tilanne on ryhmähaastattelu, joka oli rakenteeltaan puolistrukturoitu.

Toteutimme haastattelutilanteet lapsiryhmien omissa tiloissa kahden viikon aikana, yhteensä kuutena kertana hyödyntäen lapsiryhmien jo olemassa olevia pienryhmiä. Ennen haastattelutilanteita, ensimmäisen lapsiryhmän työntekijät kertoivat, ketkä lapsista olivat saaneet huoltajiltaan luvan osallistua haastatteluun. Toisessa lapsiryhmässä työntekijät antoivat meille täytetyt haastatteluluvat, joista näimme, kenellä lapsilla oli lupa osallistua. Ennen jokaista haastattelua, leikimme lasten kanssa pienen tutustumisleikin. Lapset eivät tunteneet meitä entuudestaan, joten ajattelimme, että leikin avulla saamme purettua alkujännitystä. Leikissä seisoimme ringissä ja jokainen lapsi sai vuorollaan kertoa meille ensin nimensä ja sen jälkeen keksiä jonkin liikkeen. Tämän jälkeen muut toistivat liikkeen perässä. Jos lapsella oli vaikeuksia keksiä liikettä, autoimme häntä kysymällä ”haluaisitko, että kaikki taputtavat käsiään?”. Leikin jälkeen istuimme ensimmäisen lapsiryhmän pienryhmien kanssa pöydän ääreen ja toisen lapsiryhmän pienryhmien kanssa rinkiin lattialle. Istuimme lähekkäin sen vuoksi, että kuulisimme haastateltavat paremmin ja pystyisimme myös tekemään havaintoja heidän ilmeistään ja eleistään. Ennen varsinaisia haastattelukysymyksiä kysyimme lapsilta heidän ikänsä, saadaksemme selville lasten ikäjakauman.

Kirjasimme lasten haastattelukysymykset ylös itsellemme ryhmähaastattelun tueksi (LIITE 1). Esitimme kysymykset laaditussa järjestyksessä ja annoimme lapsille riittävästi aikaa miettiä vastauksia kysymyksiin. Joillekin lapsille aika tuntui pitkältä ja usein lapset saattoivatkin alkaa kertomaan asioita, joita emme olleet edes kysyneet. Olimme sopineet etukäteen, että haastattelutilanteessa toinen haastattelee lapsia samalla, kun toinen kirjaa muistiinpanoja. Ajattelimme sen olevan selkeämpää, että olemme vuorotellen vetovastuussa.

Jokaisen haastattelutilanteen jälkeen lapsille näytettiin muutamia Suomen Mielenterveysseuran Tunne- ja kaveritaitokortteja (LIITE 2). Lapsilta kysyttiin, mitä kuvakorteissa tapahtuu ja tuleeko heille mieleen uusia ajatuksia kiusaamisesta tai siitä, mitä se on. Lopuksi kävimme lasten kanssa kuvat läpi yhdessä. Lapset saivat kertoa mitä heidän mielestään kuvissa tapahtuu ja mitä tunteita he tunnistivat kuvien hahmoista. Kuvat toimivat meillä haastatteluhetken lopetuksena. Kun lapsilla ei tullut enää kuvista mieleen uusia ajatuksia, kiitimme heitä osallistumisesta ja annoimme vetovastuun takaisin haastattelutilanteessa mukana olleelle päiväkodin työntekijälle.

Nauhoitimme haastattelut, jotta pystyimme aineiston käsittely- ja analysointivaiheessa palaamaan niihin. Kananen (2015, 156) tuo esiin haastatteluiden tallentamisen tärkeyttä. Muistiinpanojen kirjoittaminen vähentää haastattelutilanteen aitoutta, sillä muistiinpanoja kirjoittaessa haastattelija joutuu osittain keskittymään kirjoittamiseen. Tämä vie huomion pois haastateltavasta. Haastattelun kirjoittaminen kokonaan ylös on mahdotonta, jolloin muistiinpanoihin kirjoitetaan vain muistisanoja. Tallentamalla haastattelun, esimerkiksi nauhoittamalla, antaa se mahdollisuuden palata haastatteluun jälkikäteen. Näin aineistoon on helpompi tutustua syvällisemmin ja myöhemmin litteroida se tekstimuotoon.

Kyselylomake

Haastatteluiden sijaan päädyimme laatimaan työntekijöille kyselylomakkeen, sillä ajattelimme, että haastatteluajkojen sisällyttäminen työaikoihin olisi ollut haastavaa. Kyselylomakkeen avulla mahdollistimme sen, että työntekijät saivat täyttää kyselylomakkeen silloin, kun se sopi heille parhaiten. Hirsjärven ym. (2009, 195) mukaan kyselyn avulla laajan tutkimusaineiston kerääminen on tehokasta ja se säästää tutkijan vaivannäköä ja aikaa. Myös aineiston käsittely ja analysointi onnistuvat nopeasti, kun kyselylomake on suunniteltu huolellisesti. Kyselytutkimuksen kautta tutkija ei kuitenkaan voi varmuudella tietää, kuinka vakavasti vastaajat suhtautuvat tutkimukseen, kuinka huolellisesti he kyselyyn vastaavat ja miten sopivia annetut vastausvaihtoehdot vastaajien näkökulmasta ovat olleet. Hyvän lomakkeen laatiminen vie tutkijalta myös aikaa vaatien taitoa ja tietoa.

Keräsimme aineistoa kontrolloidun kyselyn avulla. Kontrolloitu kysely jaetaan informoituun ja henkilökohtaisesti tarkistettuun kyselyyn, joista me käytimme jälkimmäistä. Henkilökohtaisesti tarkistetussa kyselyssä tutkija lähettää lomakkeet ja noutaa ne ilmoitetun ajan kuluessa itselleen takaisin. (Hirsjärvi ym. 2009, 196-197.) Lähetimme kyselylomakkeet sähköisesti päiväkodin johtajalle, joka jakoi lomakkeet eteenpäin työntekijöille.

Kyselylomaketta laatiessa on hyvä pyrkiä selkeyteen ja välttää monimerkityksellisiä sanoja, kuten ”usein” ja ”tavallisesti”. Lomakkeeseen tulisi laatia lyhyitä kysymyksiä ja kysyä

yhtä asiaa kerrallaan, sillä kahteen kysymykseen on haastavaa antaa vain yhtä vastausta. Lopuksi on hyvä miettiä kysymysten määrää, järjestystä sekä aikaa, kuinka paljon lomakkeen täyttämiseen kuluu. Ennen lomakkeen lähettämistä on hyvä tarkistaa, että sanavalinnat ovat ymmärrettäviä. Lomakkeen tulisi olla ulkoasultaan moitteeton ja näyttää helposti täytettävältä. (Hirsjärvi ym. 2009, 202-204.)

Laadimme kyselylomakkeeseen 7 avointa kysymystä ja yhden monivalintakysymyksen, jossa vastaaja sai valita mielestään parhaimman neljästä vaihtoehdosta (LIITE 3). Foddy (1995) mukaan avoimet kysymykset sallivat vastaajien ilmaista itseään omin sanoin, niiden avulla on mahdollisuus tunnistaa vastaajan viitekehyksiä, ja motivaatioon liittyviä seikkoja, eivätkä ne ehdota valmiita vastauksia. Monivalintakysymykset puolestaan tuottavat helpommin käsiteltäviä ja analysoitavia vastauksia ja vähemmän hajontaa vastauksissa. (Hirsjärvi ym. 2009, 201.) Kananen (2015, 130) muistuttaa, että kysymyksiin ei ole olemassa vain yhtä oikeaa vastausta, eikä kaikkiin kysymyksiin tulisi antaa vastausvaihtoehtoja.

Työntekijöillä oli kuukausi aikaa vastata kyselyyn. Vastausajan sisällä lähetimme toimeksiantajallemme sähköpostia ja pyysimme häntä muistuttamaan työntekijöitä kyselyyn vastaamisesta. Vastausajan loputtua haimme täytetyt lomakkeet itsellemme, jotta pääsimme aloittamaan aineiston käsittelyn. Vastaanotimme kahden työntekijän vastaukset sähköisesti vielä myöhemmin.

7.3 Aineiston käsittely

Aineiston käsittely ja analysointi aloitetaan keruuvaiheen jälkeen mahdollisimman pian. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa aineiston analyysia tehdään pitkin matkaa, sillä usein aineistoa kerätään rinnakkaisesti eri menetelmin ja monissa vaiheissa. Aineiston analysointia varten on valittava sellainen analyysitapa, joka tuo parhaiten vastauksen tutkimustehtävään tai ongelmaan. (Hirsjärvi ym. 2009, 223-224.) Analyysimetodina käytetään opinnäytetöissä useimmiten sisällönanalyysia (Lahden ammattikorkeakoulu 2018a). Sisällönanalyysi on tekstianalyysi, jossa tarkastellaan jo valmiiksi tekstimuodossa olevia aineistoja eritellen, etsien ja tiivistäen yhtäläisyyksiä ja eroja. Sisällönanalyysia käyttämällä pyritään tutkittavasta ilmiöstä muodostamaan tiivistetty kuvaus, joka sitoo tulokset ilmiön laajempaan yhteyteen ja muihin aiheeseen liittyviin tutkimustuloksiin. Sisällönanalyysissa aineisto pilkotaan ensin osiin ja sitten teemoitellaan. Lopuksi aineisto järjestetään uudelleen kokonaisuudeksi. (Tuomi & Sarajärvi 2002 105, 109-116, Kauppisen & Puusniekan 2019a mukaan.)

Jokaisen lapsiryhmän haastattelun jälkeen purimme aineiston välittömästi auki, kun se oli vielä tuoreessa muistissa. Kuuntelimme äänittämämme nauhoitukset ja kirjasimme tutkimuksen kannalta oleelliset asiat sanasta sanaan auki Word-tiedostoon. Hyödynsimme tässä vaiheessa työskentelyä haastatteluiden aikana tehtyjä muistiinpanoja. Kaikkien haastatteluiden jälkeen saimme muodostettua kokonaiskuvan haastatteluista eli sen, kuinka moni lapsi osallistui haastatteluihin, mikä oli lasten ikäjakauma ja mitä tuloksia saimme. Useimmiten laadullinen, tallennettu aineisto kirjoitetaan tarkoituksenmukaisesti puhtaaksi sanasta sanaan. Tätä kutsutaan litteroinniksi. On yleisempää, että aineisto litteroidaan, kuin että päätelmät kirjoitettaisiin suoraan nauhoista. Voi valita, tekeekö litteroinnin koko aineistosta vai vain teema-alueittain. (Hirsjärvi ym. 2009, 222.) Teemoittelu soveltuu haastatteluaineiston analysoimiseen. Kaikista haastatteluista nousee esille samat teemat, joskin eri tavoin ja määrin. Aineisto onkin hyvä järjestellä teemoittain litteroinnin jälkeen. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2019b.)

Kun lasten tulokset oli koottu kokonaisuudeksi, aloimme käymään läpi työntekijöiden kyselylomakkeita. Kävimme kysymykset läpi yksitellen ja kirjasimme tulokset auki Word-tiedostoon yhdistäen samankaltaiset tai samaa tarkoittavat tulokset. Mikäli vastaajien vastauksista käy ilmi, että he puhuvat samasta asiasta eri sanoin, vastaukset käsitellään niin, että samaa asiaa tarkoittavat asiat tulkitaan samaksi asiaksi. Tätä kutsutaan abstrahoinniksi eli pelkistämiseksi. (Kananen 2015, 130.) Pelkistämisen avulla saimme luotua ja järjestettyä tulokset eri teemoihin. Tämän jälkeen meidän oli helpompaa alkaa työstämään tuloksista yhteenvetoa. Loimme yhden kysymyksen tuloksista taulukon havainnollistamaan ja helpottamaan tuloksen tulkitsemista. Kun olimme analysoineet aineistot, hävitimme nauhoitukset ja täytetyt kyselylomakkeet.

Tulosten analysoinnin jälkeen tulokset on selitettävä ja tulkittava. Tulkinnalla tarkoitetaan aineiston analyysissa nousevien päätelmien pohdintaa ja omien johtopäätösten tekemistä. Tutkimustuloksista tulisi muodostaa synteesejä, sillä pelkällä tulosten analysoinnilla ei pystytä vielä riittävästi kertomaan tutkimuksen tuloksista. Synteetit antavat asetettuihin kysymyksiin selkeät vastaukset ja nivovat yhteen pääiseikat. Johtopäätökset perustuvat näihin laadittuihin synteeseihin. (Hirsjärvi ym. 2009, 229-230.) Esittelemme tehdyt johtopäätökset myöhemmin luvussa 8.3.

8 TUTKIMUSTULOKSET

8.1 Lasten näkemykset kiusaamisesta

Haastattelimme kahden lapsiryhmän lapsia, joita oli yhteensä 29. Haastateltavista lapsista 7 oli 3-vuotiaita, 11 oli 4-vuotiaita ja 10 oli 5-vuotiaita, sekä yksi 6-vuotias. Kysyimme lapsilta kysymyksiä aiheesta kiusaaminen (LIITE 1).

Lasten mielestä kiusaamista on:

- töniminen
- raapiminen
- nipistäminen
- potkiminen
- kiroilu
- pureminen
- oven sulkeminen kiinni, kun toinen on vessassa
- toisen tavaroiden rikkominen
- valojen sammuttaminen
- lyöminen
- toiseen koskeminen ilman lupaa
- toisen leluihin koskeminen ilman lupaa
- karkuun juokseminen
- toisen jättäminen ulos leikistä
- se, että ei ole toisen kaveri.

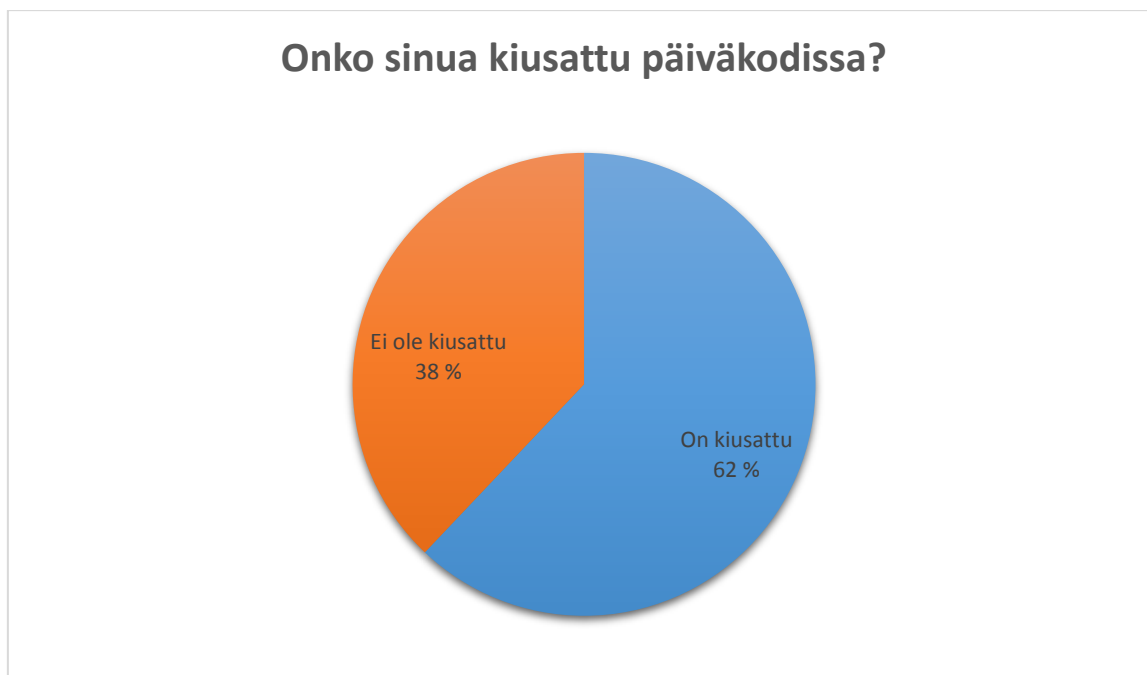
Kiusaaminen on sellaista, että jättää toisen ulkopuolelle leikistä (Lapsi, 5 vuotta)

Häijyä (Lapsi, 4 vuotta)

Rumaa (Lapsi, 5 vuotta)

Tylsää (Lapsi, 4 vuotta)

Seuraavaan kysymykseen pyysimme lapsia vastaamaan viittaamalla. (KUVIO 1).

KUVIO 1. Haastateltujen lasten kokemukset kiusaamisesta

Lapset kertoivat, että aikuinen kieltää, jos huomaa, että jotakuta kiusataan päiväkodissa. Aikuinen tulee paikalle sanomaan, että ei saa kiusata. Lapset osasivat kuvailla, kuinka aikuinen tulee seuraamaan tilannetta ja katsomaan mitä on tapahtunut. 5-vuotiaat lapset osasivat sanoittaa tarkemmin sitä, mitä aikuinen tekee ja sanoo tilanteessa. 3-vuotiaat lapset osasivat kertoa, että aikuinen sanoo ”ei” tai he saattoivat tokaista, ettei aikuinen tee mitään. Osa 3-vuotiaista myös vastasi, että he eivät tiedä, mitä aikuinen tekee. Yksi lapsista sanoi, että on hyvä juttu, jos pystyy itse pyytämään kaveria lopettamaan kiusaamisen, jotta aikuisen ei tarvitse tulla selvittämään tilannetta.

Te tanoo tootoo (soosoo) (Lapsi, 3 vuotta)

Tulee tattoo mitä siellä tapahtuu (Lapsi, 5 vuotta)

Ei mitään (Lapsi, 3 vuotta)

Se tulee sanomaan, et ei saa (Lapsi, 5 vuotta)

Pydetään, että sanotaan, että ei toista saa kiusata (Lapsi, 4 vuotta)

Öö selvittää sen asian (Lapsi, 5 vuotta)

5-vuotiaat lapset osasivat parhaiten kertoa, miltä kiusaaminen tuntuu. He kertoivat, että kiusaaminen tuntuu pahalta, inhottavalta tai ärsyttävältä. Nuoremmille lapsille tuntui vaikealta sanoittaa, miltä kiusaaminen heistä tuntuu.

Ei kivalta (Lapsi, 5 vuotta)

Huonolta (Lapsi, 4 vuotta)

Lapsista 21 kertoi nähneensä kiusaamista päiväkodissa, mutta he eivät osanneet tarkentaa, millaista kiusaaminen on ollut. Muutama lapsi osasi kertoa nähneensä tönimistä tai lyömistä.

Mua kiusataan aina jota päivä kun tänne (Lapsi 4 vuotta)

Lapsista lähes kaikki sanoivat kertovansa aikuiselle, jos heitä kiusataan. Kolme 3-vuotiaasta lasta vastasivat kertovansa asiasta äidille tai isälle. Yksi 5-vuotias lapsi kertoi, että voi myös itse kertoa kaverille, että noin ei saa tehdä, jos näkee kaverin kiusaavan.

Ei aleta tönii sit alkaa tönii sitä kuka on lyöny, pitää käyä sanomassa aikuiselle (Lapsi, 5 vuotta)

Lasten oli vaikea löytää vastausta siihen, mitä kiusaamisesta seuraa. Lapset olivat oppineet, että jos kiusaa toisia, sitä pitää pyytää anteeksi. Jokaisessa haastateltavassa ryhmässä mainittiin, että aikuinen tulee paikalle, mikäli hän huomaa, että jotakuta kiusataan.

Öö sitte toinen menee kertoo aikuiselle ja sitten aikuinen tulee neuvottelemaan. (kysytty mitä neuvottelemisen tarkoittaa) Että sitte se sanoo, jos öö kiusaa, nii sitte me ei saa kiusata (Lapsi, 5 vuotta)

Sit se toinen kaveri alkaa kiusaa sitä (Lapsi, 5 vuotta)

Joutuu aikuisen käteen ulkoilemaan (Lapsi, 5 vuotta)

Lapset tunnistivat Suomen Mielenterveysseuran Tunne- ja kaveritaitokorteista kuvien tilanteita ja tunteita hyvin, kuten esimerkiksi haukkumisen, hiuksista repimisen, toisen leikistä ulkopuolelle jättämisen ja surulliset sekä ilkeät kasvot (LIITE 2). Haastatelluista lapsista yksi 5-vuotias osasi kuvien avulla kertoa, että kiusaamista on myös leikistä pois jättäminen ja toisille nauraminen.

8.2 Päiväkodin työntekijöiden näkemykset kiusaamisesta

Työntekijöille suunnattuun kyselyyn vastasi kuusitoista työntekijää 31 työntekijästä (LIITE 3). Työntekijät vastasivat toimivansa ristiriitatilanteissa tilannekohtaisesti ja ottaen huomioon lasten iän ja kehitystason. Toimintatavoissa oli paljon eroavaisuuksia. Yksi työntekijöistä vastasi seuraavansa tilannetta ensin sivusta ja puuttuvansa siihen, jos näyttää siltä,

että lapset tarvitsevat apua riidan selvittämisessä. 2 vastaajista vastasi puuttuvansa tilanteeseen välittömästi. Vastaajista 5 mainitsi nimeltä MiniVerso-sovittelumallin ja he kuvailivat, kuinka ristiriitatilanteessa kaikkia osapuolia kuullaan ja tapahtunut käydään läpi. Tarkoituksena ei ole etsiä syyllistä, vaan pyrkiä löytämään tilanteeseen ratkaisu aikuisen tuella. Myös lopuista vastauksista nousi näkyväksi MiniVerso-sovittelumallin mukainen toimiminen ja tilanteiden selvittäminen väheksymättä eri osapuolten näkemyksiä. Vastaajat toivat esille, että joskus selvittelyssä lapset tarvitsevat aikuisen tukea esimerkiksi sanoittamaan tilannetta. Apuna saatetaan käyttää myös kuvia tai pikapiirrosta. Lopuksi lasten tulee pyytää toisiltaan anteeksi.

Aikuisena otan vastuun lopputuloksen reiluudesta ja oikeudenmukaisuudesta (Ammattinimike puuttuu)

Aikuisen tulee ohjata lapsia ristiriitatilanteissa ja myös opettaa lapsia (ikätaaso huomioiden) selvittämään tilanteita ja ohjata pohtimaan ratkaisuja ja myös omaa osallisuutta tilanteeseen (Varhaiskasvatuksen opettaja)

Vastauksista nousi kiusaamisen muodoista eniten esille fyysinen kiusaaminen, kuten töniminen, esteenä oleminen, lyöminen, potkiminen ja toisen lapsen lelujen luvatta vieminen tai niiden heittäminen. Työntekijät nostivat esille myös psyykkisen kiusaamisen muotoja, kuten leikin ulkopuolelle jättämisen, uhkailun, leikin sääntöjen muuttamisen ja kavereiden valitsemisen. He olivat havainneet myös sanallista kiusaamista päiväkodissa, kuten nimitelyä, lällättelyä, toiselle nauramista ja ilkeiden kommenttien sanomista.

Leikeistä poisjättämistä, tönimistä, eskarissa varsinkin tytöillä ilkeää puhetta kavereista (Päiväkodin johtaja)

Kyllähän pienten lasten keskuudessa esiintyy kaikennäköistä, kun opetellaan yhteisiä pelisääntöjä. Siis joskus muksimista, tönimistä, riitaa leluista ja kavereista ja leikkien säännöistä. Mielestäni ei esiinny varsinaista syrjimistä tai porukasta ulos jättämistä. Kaikille löytyy joku kaveri (Ammattinimike puuttuu)

Eniten erilaisia vastauksia tuli kysymykseen kiusaamisen käsittelystä päiväkodissa. Työntekijät toivat esille, kuinka he ovat käsitelleet aihetta lasten ja muiden työntekijöiden kanssa. Lasten kanssa työntekijät ovat käsitelleet kiusaamista tunnekasvatuksen, vuorovaikutusleikkien ja keskustelun, esimerkiksi seuraavanlaisten kysymysten avulla:

- Minkälainen on kiva kaveri?
- Miltä itsestä tuntuu, jos pahoittaa toisen mieltä?
- Mitä kaikkea kiusaaminen voi olla?

Lasten kanssa kiusaamista on käsitelty myös erilaisin draaman keinoin. Lapsiryhmissä työntekijät ovat näytelleet kiusaamistilanteita, joita on käyty läpi yhdessä lasten kanssa. Kiusaamista on käsitelty pöytäteatterin, kirjallisuuden sekä piirtämisen avulla. 2 vastaajista toi esille, että jokainen ryhmä luo omat säännöt, ja kaverisuhteista ja odotuksista niiden suhteen keskustellaan ryhmissä.

Työntekijät vastasivat keskustelewansa ja käsittelevänsä kiusaamista työntekijöiden kesken niin opettaja- kuin tiimipalavereissa jakaen vertaistukea ja materiaalia koko henkilökunnan kesken. 2 vastaajista vastasi käyvänsä keskustelua kiusaamistilanteista lasten vanhempien kanssa. Vastauksista viidessä tuli esille ennakkoinnin ja ennaltaehkäisevän työn merkitys kiusaamisen käsittelyssä. Vastauksissa mainittiin myös PIKI- ja MiniVerso-koulutukset.

Tunnetaitoja opettelemalla: miltä kiusatusta tuntuu, miltä hänen ilmeensä näyttää, mikä on hyvää ja huonoa käytöstä, millainen on hyvä kaveri, miten toimia, jos tulee kiusatuksi/kiusaa (Lastenhoitaja)

Kiusaamisen ennaltaehkäisemisen tärkeys → aikuisen läsnäolo ja välitön puuttuminen kiusaamiseen (Varhaiskasvatuksen opettaja)

7 työntekijää vastasi kiusaamista tapahtuvan päivittäin ja 9 vastasi sitä tapahtuvan viikoittain. Kukaan vastaajista ei vastannut kiusaamista tapahtuvan harvemmin tai ei ollenkaan. Työntekijöiden vastauksista, miten he puuttuvat päiväkodissa tapahtuvaan kiusaamiseen, saimme hyvin samankaltaisia vastauksia, kuin kysymykseen, miten toimit lasten välisissä riitatilanteissa. Työntekijöistä 12 ilmaisi puuttuvansa kiusaamisen heti tai aina, kun he näkevät kiusaamista.

Työntekijöistä 3 vastasi, että päiväkodin yhteinen linja kiusaamiseen on ehdoton nollatoleranssi. 8 vastasi puuttuvansa välittömästi kiusaamiseen ja neljän vastaajan mukaan sitä ei sallita tai suvaita. Yksi työntekijä vastasi keskustelewansa kiusaamistilanteista huoltajien kanssa. Useampi vastaajista nosti esille keskustelun tärkeyden kaikkien kiusaamistilanteen osapuolten kesken. Muutamassa vastauksessa nostettiin esille myös MiniVerso- ja PIKI-toimintamallit.

HUOMATAAN HYVÄ! -- (Varhaiskasvatuksen opettaja)

Työntekijät vastasivat, että pienryhmätoiminnalla, tunnetaitoja harjoittelemalla sekä draaman keinoin voidaan ehkäistä päiväkodissa tapahtuvaa kiusaamista. Lapsiryhmissä ohjataan vuorovaikutusleikkejä ja käydään myös keskustelua siitä, mitä kiusaaminen on. Yksi vastaajista mainitsi havainnoinnin tärkeyden kiusaamista ehkäisevässä työssä.

Kannustava ote positiiviseen vuorovaikutukseen, pk:n (päiväkodin) ilmapiiriin, jotta kaikilla olisi hyvä, turvallinen olo -- (Varhaiskasvatuksen opettaja)

Työntekijät ajattelivat kiusaamisen johtuvan pääosin seuraavista syistä (TAULUKKO 2):

TAULUKKO 2. Syitä, miksi lapset kiusaavat

Huono itsetunto

Huomionhakuisuus

Kehittymättömät itsesäätelytaidot

Kotikasvatus

Lapsen vielä kehittymättömät taidot toimia sosiaalisissa tilanteissa, esimerkiksi kyky asettua toisen lapsen asemaan

Neuropsykiatriset häiriöt

Opitut ja nähdyt toimintamallit

Kiusaaminen on opittu tapa, eikä lapsella välttämättä ole toisenlaista tapaa toimia (Varhaiskasvatuksen opettaja)

Paha olla kyseisellä lapsella syytä tai toisesta (Ammattinimike puuttuu)

8.3 Tutkimustulosten yhteenveto ja johtopäätökset

Yhteenveto

Käytimme sekä haastattelussa että kyselylomakkeessa pääosin vain avoimia kysymyksiä. Molemmissa oli vain yksi suljettu kysymys, johon haettiin vastausta valmiiden vaihtoehtojen avulla. Avointen kysymysten ja niistä saatujen vastausten kautta saimme hyvin laajan skaalan erilaisia tuloksia. Saimme lasten haastatteluista sekä työntekijöiden kyselystä vastaukset alussa asetettuihin tutkimuskysymyksiimme, jotka olivat:

- Miten lapset kokevat ja määrittelevät kiusaamisen?
- Tapahtuuko päiväkodissa kiusaamista ja kuinka usein?
- Puuttuvatko työntekijät kiusaamiseen ja miten tilanteet käsitellään?

Lasten vastaukset koostuivat pitkälti muutamista sanoista, ja heille sai esittää haastattelu-tilanteessa paljon tarkentavia kysymyksiä. Lapset pääosin luettelivat sääntöjä, mitä päiväkodissa ei saa tehdä, kuten ei saa kiroilla, ei saa lyödä, ei saa koskea toiseen ilman lupaa. Työntekijät kertoivat, että päiväkodissa esiintyy fyysisen kiusaamisen lisäksi myös sanallista ja psyykkistä kiusaamista, kuten ilkeitä kommentteja, uhkailua, kavereiden valitsemista ja toisille nauramista.

Lapsista 18 vastasi, että heitä on kiusattu päiväkodissa ja 21 lasta on nähnyt kiusaamista tapahtuvan, mutta he eivät osanneet tarkemmin kertoa, millaista kiusaaminen on ollut. Nuoremmat lapset eivät osanneet kertoa, miten aikuinen toimii huomattaessaan kiusaamista tai mitä tapahtuu, jos kiusaa muita. 5-vuotiaat osasivat kertoa tarkemmin, mitä aikuinen sanoo ja tekee tilanteissa. Jos lapset olivat kokeneet kiusaamista päiväkodissa, he kertoivat asiasta heti päiväkodin työntekijälle. Osa lapsista mainitsi myös kertovansa asiasta kotona.

Lapset kertoivat kokevansa kiusaamisen negatiivisena ja huonona asiana, joka ei tunnu kivalta. Lapset tiesivät, että heidän tehdessään väärin, tulee pyytää anteeksi. Muutama työntekijä toi ryhmähaastatteluiden jälkeen ilmi oman mielipiteensä anteeksipyyttämisestä. Heidän mielestään lapset eivät välttämättä ymmärrä, miksi pitää pyytää anteeksi, mutta tekevät niin, koska näin heille on neuvottu.

Tulosten perusteella päiväkodin työntekijöillä on tiedossa keinoja, joiden avulla kiusaamista voidaan ehkäistä. Eniten vastauksista nousi esille lasten itsesäätely-, tunne- ja vuoroikutustaitojen vahvistaminen, aikuisen läsnäolon merkitys ja toisten huomioiminen. Työntekijöiden mielestä myös havainnoimalla, ennakoimalla ja positiivisen ilmapiirin luomisella pystytään ehkäisemään kiusaamista päiväkodissa. Kukaan työntekijöistä ei myöskään hyväksy päiväkodissa tapahtuvaa kiusaamista, mutta kiusaamista tapahtuu 7 vastaajan mukaan päivittäin ja 9 vastaajan mukaan viikoittain.

Kysyimme työntekijöiltä kahtena erillisenä kysymyksenä, miten he toimivat lasten välisissä ristiriitatilanteissa ja miten he puuttuvat kiusaamistilanteisiin. Näihin kysymyksiin työntekijät antoivat samanlaisia vastauksia. Eroavaisuutena näissä vastauksissa nousi esiin se, että kiusaamiseen puututaan heti, kun taas ristiriitatilanteita saatetaan ensin tarkastella hetken aikaa sivusta. Työntekijät ajattelevat kiusaamisen johtuvan lapsen kehittymättömyydestä itsesäätelytaidoista, kotikasvatuksesta ja lapsen opitusta tavasta toimia väärin. Vastaukset olivat samassa linjassa, kuin mitä käyttämässämme kirjallisuudessa on kerrottu.

Johtopäätökset

Työntekijät ja lapset vastasivat sen mukaan, miten he kokevat kiusaamisen ja minkä kaiken he ajattelevat olevan kiusaamista. Haastattelun ja kyselylomakkeen vastauksiin on vaikuttanut se, millä tavoin vastaajat ovat ymmärtäneet kysytyt kysymykset. Lasten vastausten luotettavuuteen on voinut vaikuttaa ryhmämuotoisesti tehty haastattelu, jossa lapset ovat saattaneet vastata samalla tavalla, kuin muut lapset. Myös sillä, miten kiusaaminen on määritelty, ja miten sitä on käsitelty päiväkodissa, on ollut merkitystä vastauksiin.

Kuten opinnäytetyössä on aiemmin mainittu, Hamarus (2012, 24) tuo esille, että lapsi ei välttämättä osaa vastata kysymykseen kiusataanko häntä, jos hän ei tiedä, mitä kiusaaminen tarkoittaa. Lapset käyttävät termiä kiusaaminen myös niissä tilanteissa, joissa kiusaamista ei ole tapahtunut (Kirves & Sajaniemi 2013, 103). Fyysisen kiusaamisen muodot nousivat eniten esille tuloksissa. Tähän voi vaikuttaa se, että se on näkyvämpää, kuin muut kiusaamisen muodot. Myös Hanish (2004) tuo esille, lapset näkevät kiusaamisen usein aggressiivisena käyttäytymisenä, eivätkä niin helposti tunnista kiusaamisen muita muotoja (Kirves & Sajaniemi 2013, 95).

Kiusaamista ehkäisevän työn lähtökohtana on kiusaamisen tunnistaminen ja tiedostaminen (Salmivalli 2010, 55). Työntekijät tiedostavat päiväkodissa tapahtuvan kiusaamista ja lähes puolet kyselylomakkeeseen vastanneista vastasivat kiusaamista tapahtuvan päivittäin. Tämän perusteella kiusaamisen esiintyvyys päiväkodissa on suuri. Monessa vastauksessa ristiriita- ja kiusaamistilanteiden ymmärrettiin tarkoittavan samaa asiaa, mikä voi lisätä kiusaamisen esiintyvyyden suuruutta. Työntekijöillä on tiedossa paljon keinoja kiusaamisen ehkäisyyn, mutta ei ole kuitenkaan varmuutta, käytetäänkö niitä päiväkodissa. Työntekijöillä ei tulosten perusteella näytä olevan yhteisiä toimintatapoja, miten toimia ristiriita- tai kiusaamistilanteissa.

Yleisellä tasolla katsottuna lasten oli vaikea ymmärtää esitettyjä kysymyksiä eivätkä he aina osanneet vastata niihin. Kysymykset oli suunnattu lasten tasolle sopiviksi. Lapset tarvitsivat paljon tukea Tunne- ja kaveritaitokorttien kuvien tulkitsemiseen. Lasten vastauksista voi havaita, että lapset tiesivät joitakin asioita, esimerkiksi päiväkodin sääntöjä, mutta eivät olleet sisäistäneet asiayhteyksiä. Syy- ja seuraussuhteiden ymmärtäminen oli etenkin nuoremmille lapsille vaikeaa. Heidän oli vaikea kertoa mitä kiusaamisesta seuraa, mitä tapahtuu, jos kiusaa muita, ja miltä kiusaaminen tuntuu. Tulosten perusteella lapsille on opetettu, että kun loukkaa toista, tulee pyytää anteeksi. Haittana voi olla, että lapset voivat kuvitella kiusaamisen olevan hyväksyttävää, kunhan kaverilta pyytää anteeksi. Repon (2015, 180) mukaan anteeksi pyytämällä ei kuitenkaan ole periaatteessa merkitystä, jos

lapsen syyllisyyden tunne ei ole vielä herännyt. Anteeksi pyytäminen saa vasta sitten merkityksen, kun lapsen moraalit on kehittymässä ja hän tunnistaa syyllisyyden tunteita.

Tutkimustulosten perusteella työntekijöiden ja lasten näkemykset kiusaamisesta eivät kohtaa. Lasten ja työntekijöiden vastauksissa oli joitakin samoja piirteitä, mutta ei selkeitä yhteneväisyyksiä. Yhteneväisyyksiä löytyi lapsilta ja työntekijöiltä siitä, mitä kiusaaminen on, ja kuinka usein sitä tapahtuu. Lapset vastasivat oman kokemuksen perusteella ja työntekijät sen mukaan, mitä he ovat havainneet. Tulosten perusteella työntekijät ja lapset eivät ole määritelleet yhdessä mitä kiusaaminen on, vaikka aihetta on käsitelty päiväkodissa.

Työntekijöiden kyselylomaketta olisi voinut hieman selkeyttää. Kyselylomakkeessa olisi voinut kysyä vain yhtä kysymystä kerrallaan ja muotoilla kysymyksiä tarkemmin. Olisimme voineet kysyä mitä kiusaaminen on, mitä keinoja olette käyttäneet päiväkodissa kiusaamisen ehkäisemiseksi ja miten olette käsitelleet kiusaamista lapsiryhmissä. Tarkemmin muotoillut kysymykset olisivat helpottaneet kysymysten ymmärtämistä. Tunne- ja kaveritaitokortit eivät olleet tutkimuksemme kannalta tarpeellisia, sillä ne eivät tuoneet tutkimukseen merkityksellistä tietoa. Vastaajien otanta oli riittävä, ja saimme vastaukset asetuttuihin tutkimuskysymyksiin.

9 TUOTOKSEN ESITTELY

Tuotoksena päiväkodille laadittiin kiusaamisen ehkäisyn ja puuttumisen suunnitelma. Tuotos on laadittu päiväkodille päiväkodin johtajan pyynnöstä ja tarpeesta. Päiväkodin kiusaamisen ehkäisyn ja puuttumisen suunnitelmassa tulee esiin seuraavat asiat (Kirves & Stoor-Grenner 2011, 12):

- mitä voimassa oleva laki ja valtakunnallinen varhaiskasvatuksen suunnitelma määrittelevät lasten oikeudesta turvalliseen päivähoidon
- päiväkodin omat arvot ja näkemyksen siitä, mitä kiusaaminen on
- keinot ja tavat kiusaamisen huomaamiseen ja tunnistamiseen, ehkäisyyn ja puuttumiseen ja tiedon siitä, miten näitä keinoja seurataan ja arvioidaan
- vanhempien kanssa tehtävä yhteistyö
- se, milloin suunnitelmaa päivitetään ja miten, ja kenelle siitä tiedotetaan.

Tuotoksessa on perustelut sille, miksi päiväkodilla pitäisi olla kiusaamisen ehkäisyn ja puuttumisen suunnitelma. Tuotoksessa määritellään, mitä kiusaaminen on ja missä muodoissa sitä esiintyy. Tuotokseen on poimittu keinoja kiusaamisen ehkäisemiseksi työntekijöiden tutkimustuloksista.

Ajatuksena oli, että tuotos on helppolukuinen ja ymmärrettävä kaikille ilman, että tarvitsee lukea opinnäytetyötä. Käytetyissä lähteissä tuli ilmi, että päiväkodin tulee laatia koko päiväkotia koskeva kiusaamisen ehkäisyn ja puuttumisen suunnitelma. Tämän lisäksi jokaiseen lapsiryhmään tulisi laatia oma, ryhmäkohtainen suunnitelma. Jokainen lapsiryhmä määrittelee itse, mitä keinoja he käyttävät kiusaamisen ehkäisemiseksi ja miten kiusaamiseen puututaan. Tähän jokainen ryhmä voi heijastaa heidän ryhmässään tapahtuvaa kiusaamista ja miettiä keinoja, jotka toimivat juuri siinä ryhmässä olevien lasten kanssa.

10 LUOTETTAVUUDEN JA EETTISYYDEN TARKASTELUA

10.1 Luotettavuus

Ammattikorkeakoulun opinnäytetyön tavoitteena on tuottaa, kehittää tai jollakin keinolla uudistaa työelämän käytäntöjä, jonka vuoksi ammattikorkeakoulun opinnäytetyö on siis kehittämistyö. Kehittämistyön luotettavuutta arvioidaan koko prosessin kannalta. Luotettavuuteen vaikuttavat se, miten opinnäytetyön kaikki osapuolet ovat olleet mukana koko prosessin aikana, ja ovatko valitut kehitys- ja osallisuusmenetelmät tarkoituksen- ja oikeanmukaisia. Luotettavuutta arvioidessa on otettava huomioon myös se, mitä seurauksia tai muutoksia opinnäytetyöstä on, tai mitä sen avulla voidaan saavuttaa. Tarkka ja riittävä dokumentointi työn kaikista eri vaiheista lisää luotettavuutta. (Lahden ammattikorkeakoulu 2018c.)

Laadullisen tutkimuksen luotettavuuden kannalta oleellisempaa on tutkimuksen kokonaiskuva ja koko tutkimusprosessi tai siitä syntyvä uusi malli tai teoria, kuin käytetyt tutkimusmenetelmät. Luotettavuutta arvioidaan tutkimustulosten luotettavuuden ja selkeyden perusteella. Oleellista on myös miettiä, vastaavatko tutkimustulokset todellisuutta, eli onko tutkimus validi. Luotettavuuteen vaikuttaa myös se, kuinka hyödyllinen opinnäytetyö on, ja onko asetetut tavoitteet saavutettu. (Lahden ammattikorkeakoulu 2018c.)

Opinnäytetyön hyödyllisyyttä voidaan tarkastella esimerkiksi seuraavien seikkojen avulla: onko työn taustalla jokin todellinen ratkaistavissa oleva ongelma, onko ongelman ratkaisu johtanut uuteen tai paranneltuun toimintaan, tai onko valittu ongelma sellainen, jonka toimeksiantaja on katsonut tarpeelliseksi ratkaista. Työn hyödyllisyyttä lisää se, voidaanko työtä hyödyntää laajemminkin. (Lahden ammattikorkeakoulu 2018c.)

10.2 Eettisyys

Ollakseen eettisesti hyväksyttävää ja luotettavaa sekä tuloksiltaan uskottava, tieteellisen tutkimuksen on suoritettava hyvän tieteellisen käytännön edellyttämiä tapoja. Työn on oltava rehellinen ja kaikki vaiheet on tehtävä alusta loppuun huolellisesti ja tarkkuudella. Työssä on käytettävä eettisesti kestäviä tiedonhankinta-, tutkimus- ja arviointimenetelmiä. Muiden töitä tai julkaisuja käytettäessä, tulee niihin viitata tekstissä ja antaa alkuperäisille kirjoittajille heille kuuluva kunnioitus tehdystä työstä. Ennen työn alkua työlle tulee hankkia tarvittavat luvat ja tarvittavat tietosuojasiat on otettava huomioon. Myös kaikkien osapuolten vastuut ja velvollisuudet tulee sopia. Päävastuu eettisyyden toteutumisesta on työn tekijöillä. (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2012, 6-7.)

Tutkimukseen osallistuminen on aina vapaaehtoista. Haastattellessa alaikäisiä, tulee kysyä lupa lasten huoltajilta. (Lahden ammattikorkeakoulu 2018a.) Opinnäytetyön haastattelut kohdistuivat nimenomaan lapsiin, joten huoltajat allekirjoittivat haastatteluluvan, jolla he antoivat luvan lapsensa osallistumisesta haastatteluun (LIITE 4). Kaikissa haastatteluissa oli aina läsnä sen ryhmän työntekijä. Tämä oli tärkeää siksi, koska emme olleet haastatteluissa työntekijän roolissa, joten emme olleet vastuussa ryhmän lapsista. Tämä myös tuki päiväkodin käyttämää pienryhmätoimintaa, jossa jokaisella työntekijällä on oma ryhmä, josta he ovat vastuussa toiminnan ajan. Jokainen lapsi osallistui haastatteluun siinä määrin, missä kykeni ja halusi. Emme kyseenalaistaneet lasten vastauksia, vaan he saivat sanoa juuri ne asiat, jotka heillä tuli mieleen. Tutkimuksen kannalta on oleellista, että oletetaan tutkittavan puhuvan totta (Lahden ammattikorkeakoulu 2018a). Kananen (2015, 151-152) huomauttaa, että johdattelevien kysymysten kysyminen on epäeettistä. Johdattelevien kysymysten avulla kysyjän vastauksia pyritään ohjaamaan tiettyyn suuntaan ja sitä kautta saadaan haluttu, mutta ei välttämättä oikeaa vastausta. Johdattelevat kysymykset ja niiden käyttö vaikuttavat myös työn luotettavuuteen.

Opinnäytetyötä varten kerätty aineisto on säilytettävä huolellisesti. Työn ollessa valmis ja kerättyä aineistoa ei enää tarvita, on se hävitettävä. (Lahden ammattikorkeakoulu 2016.) Toimme päiväkodin työntekijöille ja lasten huoltajille tietoon, että keräämme aineistoa opinnäytetyötä varten haastatteluiden ja kyselyn muodossa. Heille myös kerrottiin, että aineistosta hyödynnetään vain tutkimuksen kannalta oleelliset asiat ja kaikki kerätyt aineistot hävitetään käsittelyn jälkeen.

Saadut tulokset kirjataan työhön näkyviin niin, että työstä ei pysty tunnistamaan tutkittavien henkilöllisyyttä. Työtä tehdessä on pohdittava ja huomioitava, miten ja mihin sävyyn tutkija kirjoittaa tutkittavista sekä toimeksiantajasta. (Lahden ammattikorkeakoulu 2016.) Toimeksiantajan pyynnöstä sekä tunnistettavuuden suojaamiseksi, opinnäytetyössä ei mainita toimeksiantajan nimeä. Kartoitustietona kyselylomakkeessa kysyimme vain vastaajan ammattinimikettä, sillä emme kokeneet muiden tietojen olevan merkityksellisiä tutkimuksemme kannalta. Lasten tuloksissa tuomme esille vain lasten iät. Emme tuo esiin haastatteluihin osallistuneiden lasten sukupuolia vaan käytämme heistä käsitettä lapsi.

11 POHDINTA

Ei ole olemassa yhtä syytä sille, kenestä tulee kiusaaja tai kiusattu (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2018, 41). Syyt kiusaamiselle ovat moninaisia ja johtuvat aina itse kiusaajasta. Kiusaaja voi esimerkiksi purkaa pahaan oloaan kiusaamisella. (Väestöliitto 2019.) Tutkimuksissa on kuitenkin havaittu joitakin mahdollisia selittäviä tekijöitä. Empatian puute ja aggressiivinen käyttäytyminen voivat olla syitä siihen, miksi lapsi kiusaa. Lapselle voi olla kehittynyt käsitys siitä, että aggressiivisella käyttäytymisellä saa tahtonsa läpi. Kiusatuksi tulemiseen voi vaikuttaa uhrin syrjäänvetäytyvyys ja arkuus. (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2018, 41.)

Pienten lasten keskuudessa tapahtuvaa kiusaamista on tutkittu hyvin vähän, mikä vaikutti teoratiedon hankintaan. Hyödyntämämme teoratieto pohjautuu pitkälti samojen kirjoittajien teoksiin. Kiusaamisen määritelmä heijastetaan usein koulumaailmassa tapahtuvaan kiusaamiseen, jota kuitenkin ei täysin voida yhdistää pienten lasten keskuudessa tapahtuvaan kiusaamiseen. Koska kiusaamisesta on kirjattu muutoksia lakiin ja kansallisiin perusteisiin, on mahdollista, että aihe nousee enemmän keskusteluihin. Tämä voi johtaa siihen, että pienten lasten välistä kiusaamista aletaan tutkia enemmän ja myös ihmisten ymmärrys aiheesta lisääntyy. Pienten lasten kiusaamista on vaikea tunnistaa, sillä kyse voi olla lapsen normaalista tunteiden kehitymisestä ja niiden käsittelemisestä. Lapsen tarkoituksena ei kuitenkaan ole loukata muita.

Kiusaamisen ehkäisy lähtee liikkeelle siitä, että päiväkodin henkilökunta yhdessä määrittelee, mitä kiusaaminen on. Määritelmän tulee olla selkeä ja yksiselitteinen, jotta sille ei jää tulkinnanvaraa. Kun kiusaaminen on määritelty, sitä on myös helpompi tunnistaa. Se, mitä kiusaaminen on, tulee tehdä selväksi myös lapsille ja huoltajille. Lapsille tulee selventää, että kaikki ilkeät teot eivät ole kiusaamista. Jotta työ kiusaamisen ehkäisemiseksi olisi mahdollisimman tehokasta, tulee siihen sitouttaa huoltajat, päiväkodin työntekijät ja lapset. Työn tulee olla johdonmukaista ja keskittyä nimenomaan kiusaamisen ehkäisyyn. Vastuu kiusaamisen ehkäisemisestä kuuluu kaikille ja siinä korostuu päiväkodin ja huoltajien välinen yhteistyö. Päiväkodin ja kodin yhteiset arvot tukevat työtä kiusaamisen ehkäisemiseksi.

Päiväkodin työntekijöiden tulee nähdä ristiriita- ja kiusaamistilanteet kahtena eri asiana. Ristiriitatilanteiden ratkaisuun heillä on jo olemassa MiniVerso-toimintamalli, jota he voivat hyödyntää. Päiväkodin tulee luoda kiusaamistilanteisiin yhteiset toimintatavat. Tämän myötä lasten kohtaaminen päiväkodissa on tasa-arvoista lapsiryhmästä riippumatta. Kiusaamiseen puuttuminen edellyttää myös kiusaamistilanteiden seuraamista. Tällä keinolla

voidaan minimoida tilanteiden kehittyminen tai jatkuminen. Havainnoinnin merkitys korostuu kiusaamisen tunnistamisessa, siihen puuttumisessa ja sen ehkäisemisessä. Karkeasti sanottuna, mitä paremmin päiväkodin työntekijä tuntee lapsiryhmän ja sen yksittäiset lapset, sitä todennäköisemmin hän kykenee tunnistamaan ristiriitatilanteita ja ehkäisemään niiden kehittymistä kiusaamiseksi. Aikuisen pitää olla siellä, missä lapset ovat, jotta mahdolliset kiusaamistilanteet on helpompi havaita.

Ennen suunnitelman käyttöönottoa, päiväkotitoimi voisi järjestää vanhempainillan aiheen tiimoilta ja tätä kautta osallistaa myös huoltajat mukaan suunnitelman laatimiseen. Tämän myötä huoltajat saataisiin mahdollisesti paremmin sitoutettua mukaan työhön kiusaamisen ehkäisemiseksi. Opinnäytetyö ja sen tuotos on tehty päiväkodille heidän tarpeisiinsa vastaten ja toimintaansa kehittäen. Tuotosta voi hyödyntää muutkin päiväkodit ja sitä voi muokata omiin tarpeisiin sopivaksi. Tuotos sopii käytettäväksi myös muihin toimintaympäristöihin, esimerkiksi kouluihin ja harrastuksiin. Jatkokehittämisideana päiväkodin tilannetta voisi tarkastella tietyn ajan päästä, esimerkiksi vuoden kuluttua ja arvioida, onko kiusaamisen ehkäisyn ja puuttumisen suunnitelma koettu hyödyllisenä materiaalina, ja onko sillä ollut vaikutusta päiväkodissa tapahtuvaan kiusaamiseen.

Olemme alusta asti tienneet toimeksiantajamme mahdollisuuksista osallistua opinnäytetyömme ohjaamiseen. Läpi opinnäytetyöprosessin yhteistyö päiväkodin johtajan kanssa on ollut sujuvaa ja tarvittaessa olemme saaneet häneltä vastaukset meitä askarruttaviin kysymyksiin. Opinnäytetyöhön valitut lähteet ovat luotettavia ja niiden pohjalta rakennettu teorian tieto antaa tiivistetysti kattavan käsityksen kiusaamisesta ja 3-5-vuotiaan lapsen sosioemotionaalisen kehityksestä. Olemme valinneet tutkimuksemme kannalta sopivat tutkimusmenetelmät ja tehneet työn noudattaen luotettavuuden ja eettisyyden periaatteita.

Saimme vastaukset asetettuihin tutkimuskysymyksiin ja saavutimme tavoitteet asetetussa aikataulussa. Olemme tyytyväisiä työhömmee, sillä se on sisällöltään kattava, tasapainoinen ja loogisesti etenevä. Työn viimeistelyyn on käytetty paljon aikaa, sillä halusimme työstä selkeän. Opinnäytetyö on kohdennettu varhaiskasvatukseen ja sosiaalialalle. Työssä käytetyt käsitteet on avattu ja teksti on helposti luettavaa, mikä tekee työstä ymmärrettävän ja hyödynnettävän kaikille sen lukeville. Työn merkityksellisyyttä pidemmällä tähtäimellä on vaikea todentaa, sillä kiusaamisen ehkäisyn ja puuttumisen suunnitelman pohjalta emme voi sanoa, että kiusaaminen tulee loppumaan kokonaan päiväkodissa.

LÄHTEET

- Cantell, H. 2010. Ratkaiseva vuorovaikutus. Kasvatuksellisia kohtaamisia lasten kanssa. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Dupper, D.R. 2013. School Bullying – New Perspectives on a Growing Problem. New York: Oxford workshop series. Oxford University Press.
- Folkhälsan 2019. Mobbning. Föräldrar: Vi förebygger mobbning bäst tillsammans [viitattu 9.4.2019]. Saatavissa: <https://www.folkhalsan.fi/barn/foraldrar/mobbning/>
- Haapsalo, T., Kirkkopelto, K. & Repo, L. 2016. Mun ja sun juttu! Lasten sosiaalisten taitojen vahvistaminen kiusaamisen ehkäisyssä. Helsinki: Premedia.
- Hamarus, P. 2012. Haukku haavan tekee – Puututaan yhdessä kiusaamiseen. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara P. 2009. Tutki ja kirjoita. 15. uudistettu painos. Hämeenlinna: Kariston Kirjapaino Oy.
- Hurme, K. & Kyllönen, T. 2014. Turvassa! Vahvasta lapsen turvallisuuden tunnetta ja vauraudu vaaratilanteisiin. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Kananen, J. 2015. Opinnäytetyön kirjoittajan opas – Näin kirjoitan opinnäytetyön tai pro gradun alusta loppuun. Jyväskylän ammattikorkeakoulu.
- Kanninen, K. & Sigfrids, A. 2012. Tunne minut! Turva ja tunteet lapsen silmin. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Keltikangas-Järvinen, L. 2010. Sosiaalisuus ja sosiaaliset taidot. Helsinki: Werner Söderström Osakeyhtiö.
- Kirves, L. & Sajaniemi, N. 2013. Bullying in early educational settings. Teoksessa Määttä, K. & Uusiautti, S. (toim.) Early Child Care and Education in Finland. Routledge, 93-110.
- Kirves, L. & Stoor-Grenner, M. 2011. Kiusaamisen ehkäisy varhaiskasvatuksessa – Kiusaamisen ehkäisyn ja puuttumisen suunnitelman laatiminen. Mannerheimin Lastensuojeluliitto. Helsinki: Folkhälsan.
- Koivisto, P. Lasten itsetunnon vahvistaminen päivähoidon arjessa. Teoksessa Alila, K. & Parrila, S. (toim.) Lapsen arki ja vuorovaikutus varhaiskasvatuksessa. Katsastus varhaiskasvatuksen väitöskirjoihin vuosilta 2006-2011. Oulu: Uniprint 39-56.

Koivunen, P-L. & Lehtinen, T. 2016. Kasvu kiikarissa – havainnoinnin käsikirja varhaiskasvattajille. Jyväskylä: PS-kustannus.

Kokkonen, M. 2010. Ihastuttavat, vihasuttavat tunteet. Jyväskylä: PS-kustannus.

Kyrönlampi, T. 2011. Päiväkodin arki lapsen kokemana. Teoksessa Alila, K. & Parrila, S. (toim.) Lapsen arki ja vuorovaikutus varhaiskasvatuksessa. Katsastus varhaiskasvatuksen väitöskirjoihin vuosilta 2006-2011. Oulu: Uniprint 22-38.

Laaksonen, V. & Repo, L. 2017. Kaveritaitoja: Tietoa ja harjoituksia toimivan ryhmän rakentamiseen varhaiskasvatuksessa. Helsinki: Fölkhalsan.

Lahden ammattikorkeakoulu 2016. Eettiset kysymykset opinnäytetyössä. PowerPoint-esitys [viitattu 10.4.2019]. Saatavissa: Lahden ammattikorkeakoulun Intranetissä:
https://reppu.lamk.fi/pluginfile.php/1074862/mod_resource/content/1/Eettiset%20kysymykset%20opinn%C3%A4ytety%C3%B6prosessissa.pdf

Lahden ammattikorkeakoulu 2018a. Laadullisen aineiston hankinta opinnäytetyössä. PowerPoint-esitys [viitattu 9.4.2019]. Saatavissa Lahden ammattikorkeakoulun Intranetissä:
<https://reppu.lamk.fi/course/view.php?id=14297>

Lahden ammattikorkeakoulu 2018b. Tutkimuksellinen ja toiminnallinen opinnäytetyö. PowerPoint-esitys [viitattu 10.4.2019]. Saatavissa Lahden ammattikorkeakoulun Intranetissä:
<https://reppu.lamk.fi/course/view.php?id=14297>

Lahden ammattikorkeakoulu 2018c. Tutkivan toiminnan luotettavuuden kriteerit. PowerPoint-esitys [9.4.2019]. Saatavissa Lahden ammattikorkeakoulun Intranetissä:
<https://reppu.lamk.fi/course/view.php?id=14297>

Lahden kaupungin varhaiskasvatussuunnitelma 2017 [viitattu 15.3.2019]. Saatavissa:
<https://www.lahti.fi/PalvelutSite/VarhaiskasvatusSite/Documents/Lahden%20kaupungin%20vasu%20varhaiskasvatussuunnitelman%202017%20luonnos.pdf>

Mannerheimin Lastensuojeluliitto 2017a. Mielenlukutaito! Opas turvallisen päiväkotiryhmän rakentamiseen [viitattu 15.3.2019]. Saatavissa: https://dzmdrer-wng2zx.cloudfront.net/prod/2017/08/04185742/MLL_Mielenlukutaitoa_www.pdf

Mannerheimin Lastensuojeluliitto 2017b. 4-5-vuotiaan sosiaalinen kehitys [viitattu 14.3.2019]. Saatavissa: <https://www.mll.fi/vanhemmille/lapsen-kasvu-ja-kehitys/4-5-v/4-5-vuotiaan-sosiaalinen-kehitys/>

- Mannerheimin Lastensuojeluliitto 2019. 3-4-vuotiaan persoonallisuuden kehitys [viitattu 15.3.2019]. Saatavissa: <https://www.mll.fi/vanhemmille/lapsen-kasvu-ja-kehitys/3-4-v/3-4-vuotiaan-persoonallisuuden-kehitys/>
- Neitola, M. 2010. Kiusaaminen Päiväkodissa – ilmeneminen ja interventio. Teoksessa Korhonen, R., Rönkkö, M-L. & Aerila, J. (toim.) Pienet oppimassa. Kasvatuksellisia näkökulmia varhaiskasvatukseen ja esiopetukseen. Turku: Uniprint 217-229.
- Opetus- ja kulttuuriministeriö 2018. Kiusaamisen ehkäisy sekä työrauhan edistäminen varhaiskasvatuksessa, esi- ja perusopetuksessa sekä toisella asteella. Loppuraportti [viitattu 12.3.2019]. Saatavissa: <http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/160694/okm16.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Opetus- ja kulttuuriministeriö 2019. Varhaiskasvatus [viitattu 23.1.2019]. Saatavissa: <https://minedu.fi/varhaiskasvatus>
- Opetushallitus 2018. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet [viitattu 21.1.2019]. Saatavissa: https://www.oph.fi/download/195244_Varhaiskasvatussuunnitelman_perusteet19.12.2018.pdf
- PIKI-toimintamalli 2019. PIKI-toimintamalli [viitattu 30.1.2019]. Saatavissa: <http://www.piki-toimintamalli.fi/>
- Päiväkoti X [viitattu 21.1.2019]. Ei saatavissa
- Repo, L. 2015. Pienet lapset ja kiusaamisen ehkäisy. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Saaranen-Kauppinen, A. & Puusniekka, A. 2019a. Sisällönanalyysi [viitattu 10.4.2019]. Saatavissa: https://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/kvali/L7_3_2.html
- Saaranen-Kauppinen, A. & Puusniekka, A. 2019b. Teemoittelu [viitattu 10.4.2019]. Saatavissa: https://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/kvali/L7_3_4.html
- Saaranen-Kauppinen, A. & Puusniekka, A. 2019c. Teoria ja tutkimus [viitattu 12.4.2019]. Saatavissa: https://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/kvali/L2_2.html
- Salmivalli, C. 2010. Koulukiusaamiseen puuttuminen – Kohti tehokkaita toimintamalleja. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Sassi, S. 2014. Päiväkotikiusaaminen: Lastentarhanopettajien lastenhoitajien ja vanhempien näkökulmasta. Kasvatustieteen pro gradu–tutkielma. Oulu: Oulun yliopisto, Kasvatustieteiden ja opettajakoulutuksen yksikkö, varhaiskasvatuksen koulutus [viitattu 4.4.2019]. Saatavissa: <http://jultika.oulu.fi/files/nbnfioulu-201409121862.pdf>

Satri, J. 2015. Herkkyys ja kiusaaminen. Helsinki: Basam Books Oy.

Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2012. Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohje 2012 [viitattu 11.4.2019]. Saatavissa: https://www.tenk.fi/sites/tenk.fi/files/HTK_ohje_2012.pdf

Varhaiskasvatuslaki 540/2018 [viitattu 21.1.2019]. Saatavissa: <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2018/20180540>

VERSO-ohjelma 2019a. MiniVerso varhaiskasvatukseen [viitattu 30.1.2019]. Saatavissa: <http://sovittelu.com/vertaissovittelu/koulutukset/miniverso/>

VERSO-ohjelma 2019b. Verso – Vertaissovittelu [viitattu 13.3.2019]. Saatavissa: <http://sovittelu.com/vertaissovittelu/koulutukset/verso-koulutukset/>

Väestöliitto 2019. Kiusaaminen [viitattu 15.3.2019]. Saatavissa: <https://www.vaestoliitto.fi/nuoret/mina-ja-muut/kiusaaminen/>

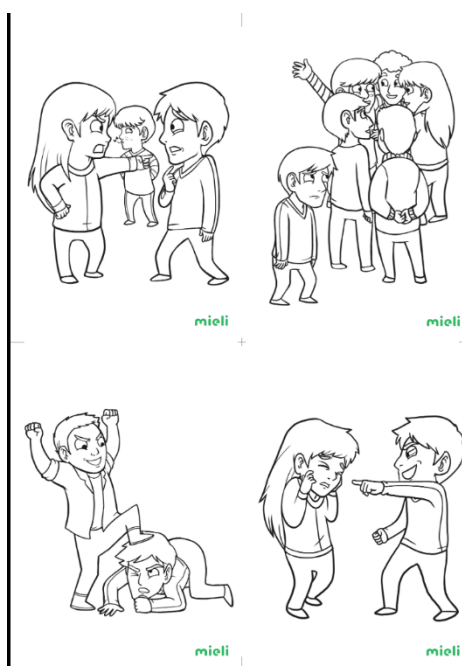
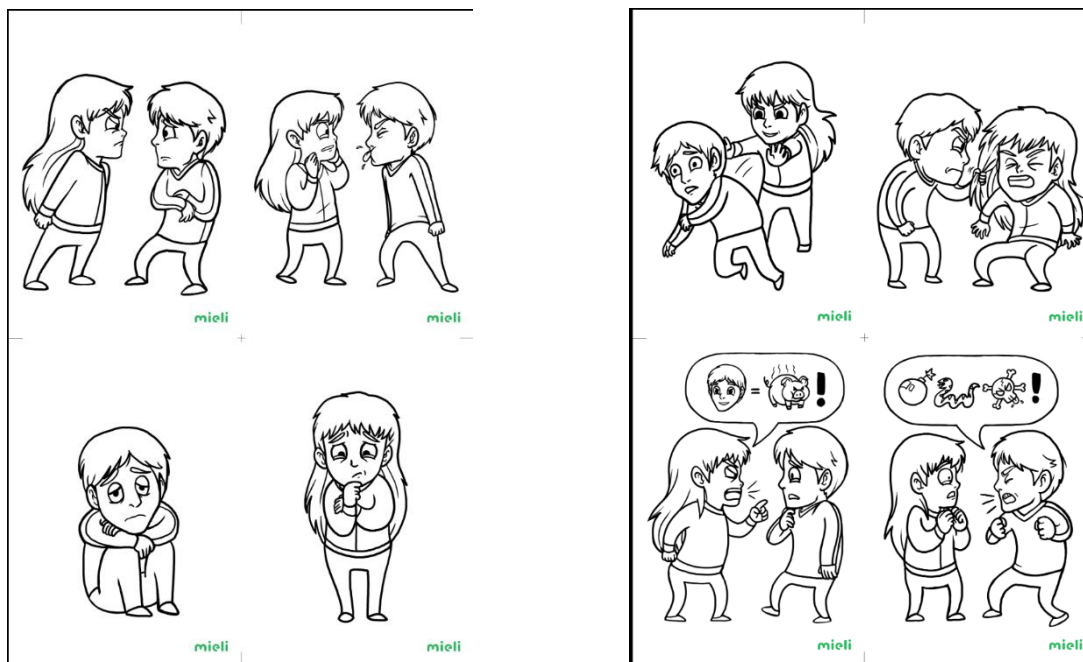
LIITTEET

Liite 1 Haastattelukysymykset lapsille

Haastattelukysymykset lapsille

- Mitä kiusaaminen sinun mielestäsi on?
- Onko sinua joskus kiusattu?
- Mitä aikuinen tekee, jos huomaa, että sinua tai jotakuta muuta kiusataan?
- Miltä sinusta tuntuu, kun sinua kiusataan?
- Oletteko nähneet kiusaamista teidän päiväkodissanne?
- Kenelle kerrot, jos sinua kiusataan?
- Mitä tapahtuu, jos kiusaa muita?

Liite 2 Suomen Mielenterveysseuran Tunne- ja kaveritaitokortit

Liite 3 Kyselylomake työntekijöille

Hei!

Olemme kaksi sosionomiopiskelijaa Lahden ammattikorkeakoulusta. Teemme päiväkotinne opinnäytetyötä aiheesta kiusaaminen ja haluaisimme kuulla sinun mielipiteitäsi aiheesta.

Kysely on anonyymi ja hävitämme täytetyt lomakkeet välittömästi aineiston käsittelyn jälkeen.

Pyydämme sinua vastaamaan tähän kyselyyn ja palauttamaan täytetyn lomakkeen päiväkodin johtajalle **perjantaihin 8.3.** mennessä.

Tulemme hyödyntämään vastauksianne opinnäytetyössämme.

Ammattinimike:

1. Miten toimit lasten välisissä riitatilanteissa? Kuinka ne ratkaistaan?
2. Millaista kiusaamista päiväkodissanne esiintyy?
3. Miten olette käsitelleet kiusaamista päiväkodissa?
4. Miten usein kiusaamista tapahtuu? Ympyröi parhaiten kuvaava vaihtoehto:
Päivittäin / Viikoittain / Harvemmin / Ei ollenkaan
5. Miten puutut kiusaamiseen?
6. Mikä on päiväkodin yhteinen linja kiusaamistilanteissa?
7. Miten voisit ehkäistä päiväkodissanne tapahtuvaa kiusaamista?
8. Mistä ajattelet kiusaamisen johtuvan?

Kiitos yhteistyöstä ja mukavaa kevään jatkoa!

Terveisin,

Ella Poikolainen ja Hertta Teittinen

Liite 4 Haastattelulupa lasten huoltajille

Hyvät vanhemmat!

Olemme kaksi sosionomiopiskelijaa Lahden ammattikorkeakoulusta. Teemme opinnäytetyötä aiheesta kiusaaminen ja haluamme kuulla lasten näkemyksiä ja mielipiteitä aiheesta. Tulemme suuntaamaan opinnäytetyömme päiväkodin ryhmiin X ja X.

Tarkoituksenamme on haastatella lapsia pienryhmissä viikoilla 10 ja 11. Nauhoitamme haastattelutilanteet, sillä se helpottaa työskentelyämme opinnäytetyön parissa myöhemmin.

Lapsen nimi ei tule näkymään työmme missään vaiheessa. Hävitämme nauhoitukset välittömästi aineiston kirjaamisen jälkeen.

Valitse alta, haluatko että lastanne saa haastatella opinnäytetyötä varten.

Lapsen nimi:

Annan lapsen osallistua haastatteluun.

En anna lupaa lapseni osallistua haastatteluun.

Palautathan täytetyn lomakkeen lapsesi ryhmän työntekijöille perjantaihin 22.2.2019 mennessä.

Mikäli teillä herää jotain kysyttävää, meille voi lähettää sähköpostia alla oleviin osoitteisiin.

Kiitos yhteistyöstä ja mukavaa kevään jatkoa!

Ystävällisin terveisin,

Ella Poikolainen

Hertta Teittinen